

KUMAN-KIPÇAKLAR'IN TARİHİNDE İGOR DESTANI'NIN YERİ VE ÖNEMİ

MUALLÂ UYDU YÜCEL*

Rus ilim adamları tarafından Rus ve dünya tarihinin paha biçilmez destanları arasında gösterilen Slovo o Polku İgoreve : İgor Destanı (İgor Bölüğü Destanı, İgor'un Seferi Destanı) hem Rus hem de Türk tarihi açısından son derece önemli bir kaynaktır. Millî Rus edebiyatının ilk örneği olan bu destanın konusunu Ruslarla-Kumanlar'ın 1185 yılında yaptıkları savaş teşkil etmektedir. Bu yüzden de destana geçmeden önce destana konu olan bu iki milletin yani Rus ve Kumanların Kiev Rusyası dönemindeki tarihleri hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım :

Batı Gök-Türk topluluklarından olan Kumanlar¹, eski Çikler'in X. asırdaki devamları olan Kimekler'in İşim-Tobol vâdilerinde oturan bir koldur. Balkaş'tan İrtiş'e kadar uzanan bir bölgenin hâkimi buldukları sırada doğudan gelen K'i-tan baskısı, yer ve otlak darlığı yüzünden batıya yönelmişler ve bu sırada güneyden gelen Kun (Kuman)-Sarılar'la da birleşmişlerdir. Önlerindeki Uz kütlelerinin 1048'de Balkanlar'a çekilmeleri üzerine de hep birlikte Güney Rusya sahasına gelmişlerdir². Bu suretle Rus yıllıklarında ilk defa 1054 yılında "Polovetsi" adıyla zikredilmişlerdir³.

* İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Kıpçak kelimesi bölük, bölge, yer anlamlarına gelirken, Kuman sarı, soluk, solgun anlamlarına gelmektedir. Kuman-Kıpçak kelimesinin etimolojik izahı hakkında bk. A.Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul, 2000, s.27-32.

² İ.Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1997, s.186; Kumanların menşei hakkında detaylı bilgi için bk. Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, s. 32-37; S.M. Ahinjanov, *Kıpçakı*, Almatı, 1995, s.45-99.

³ *Povesti Vremennih Let*, / Haz. D.S.Lihaçev-B.A.Romanova, Moskva-Leningrad, 1950, s. 109; *Letopis po İpatiyevskomu Spisku*, Arheograficeskoy Komissii, Sankt-Peterburg, 1871, s.114 ; *Letopis po Lavrentiyevskomu Spisku*, Arheograficeskoy Komissii, Sankt-Peterburg, 1872 s.158; *Troitskaya Letopis*./ Haz. M.D. Priselkov/, Moskva-Leningrad, 1950, s.141; *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey Radzivilovskaya Letopis'*, T.XIII, Leningrad, 1989, s.69; *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Letopis po Voksresenskomu Spisku*, Arheograficeskoyu Komisseyu, Sankt-Peterburg, 1856, s.333; *Patriarş ili Nikonovskoyu Letopisyu*, *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey*, Sankt-Peterburg, 1862, s.91. Rusya'da bugüne kadar İlk Rus Yıllıklarının orijinal olup-olmadıkları ve güvenilirlikleri konusunda oldukça fazla çalışmalar yapılmış ve neticede bunların orijinal ve güvenilir oldukları kabul edilmiştir. Bu konuda çalışma yapan araştırmacıların başında da A.A.Şahmatov, M.D. Priselkov, D.C. Lihaçev gibi dilci ve tarihçiler gelmektedir. Bk. Şahmatov

Kuman-Kıpçaklar, 1223 yılında Moğollarla yaptıkları Kalka Meydan Muharebesi'ne kadar Karadeniz'in kuzeyindeki bu bozkırlarda hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Ancak Kalka savaşı ile başlayan Moğol istilâsı, Kumanların bu bölgedeki varlıklarını tamamen ortadan kaldırmıştır. Yaklaşık 1,5 asır boyunca bu coğrafyaya hakim olan Kuman-Kıpçaklar ayrıca Rus ve Balkan tarihinin de ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır⁴. Rus yıllıklarına göre Kumanlar, ilk defa 1054-1055 yılında başbuğları Boluş⁵ ile Pereyaslav knazlığı topraklarına gelmişler ancak savaşmadan geri dönmüşlerdir. 1061 yılında geldiklerinde ise savaşmışlar ve Ruslar'ı yenmişlerdir⁶. Yine 1068 yılında yanlarından kaçan bazı Uz ve Peçenek gruplarını hizmetine aldığı gerekçesi ile Pereyaslav'le giderek birleşen Rus knyazlarını Alta ırmağı'nda büyük bir mağlubiyete uğratmışlardır. Çernigov knyazlığının topraklarına kadar sokulmaları üzerine de Kiev knyazı Lehistan'a kaçmıştır⁷. Kumanlar 1071'de Rostovtsev ve Neyatin bölgesine girmişler⁸; 1078 yılında Bizans'a karşı isyan eden Peçenekler'le birlikte Edirne'yi muhasara etmişlerdir. 1083-1096 ve 1109-1114 yıllarında Bizans'a karşı da akınlar yapmışlardır⁹. Yine 1079'da Voin kasabasına, 1080'de Novgorod bölgesine¹⁰ gitmişlerdir. Kumanlar, bu tarihlerde hâkimiyet sahalarını Don-Dnyester ağırlık merkezi olmak üzere, Balkaş gölü-Talas havalisinden Tuna ağzına kadar yaymışlardır. Kafkaslar'da Kuban bölgesini de içine alan bu arazi, kuzeyde Oka-Sura nehirleri boyunca, yâni Volga Bulgarlarının sınırlarına kadar uzanıyordu. Doğu Avrupa-Batı Sibiryâ bozkır bölgelerinin tamamını işgal eden Kuman-Kıpçak sa-

Razskaniya o Drevneyşih Russkih Letopismih Svodah, Sankt-Peterburg, 1908; ayn. mülf., *Obozrenie Russkih Letopismih Svodov*, Moskva-Leningrad, 1938; Lihaçev, *Russkiye Letopisi i ih Kulturno-İstoriçeskoe Znaçeniie*, Moskva-Leningrad, 1947; Ayrıca eski Rus Yıllıkları hakkında Türkçe bilgi almak isteyenler için bk. Mualla Uydu, "İlk Rus Yıllıklarının Türk Tarihi Açısından Önemi", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, Bildiriler, İstanbul, 1997, s. 125-143.

⁴ A.D. Rasovskiy, Polovtsi, *Seminarium Kondakovianum VIII-X*, Prag 1935-1938, s. 155-177'de Kumanların yaşadıkları sahaların kesin sınırlarını çizmektedir. Bu makale tarafımızdan *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* s. 40'da Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

⁵ *Povesti Vremennih Let*, s. 109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 114, *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 158; *Troitskaya Letopis'*, s. 141; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 69; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 333; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 91.

⁶ *Povesti Vremennih Let*, s. 109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 115; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 159; *Troitskaya Letopis'*, s. 142; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 70.

⁷ *Povesti Vremennih Let*, s. 112; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 118; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 163; *Troitskaya Letopis'*, s. 144; *Novgorodskaya Pervoye Letopis'*, s. 186; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 71; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 336; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 94.

⁸ *Povesti Vremennih Let*, s. 116; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 122; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 169; *Troitskaya Letopis'*, s. 148; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 74; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 337; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 97.

⁹ Anna Komnena, *Aleksiad*, /Türk. Trc. Bilge Umar/, İstanbul, 1996, s. 439-443.

¹⁰ *Povesti Vremennih Let*, s. 135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 198; *Troitskaya Letopis'*, s. 163; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 83; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 3; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 109.

hası o zamandan itibaren İslâm kaynaklarında “Deşt-i Kıpçak” (Kıpçak Bozkır) adını almıştır. Kuman-Kıpçaklar, bu topraklarda her biri kendi başbuğunun idâresinde ayrı gruplar hâlinde yaşamışlardır. Bu tarihlerde Altunapa, Saruhan, Bonyak, Tugorhan adlı başbuğlar “Kıpçak Bozkır”nda rol oynayan başlıca simalardı. Kumanlar 1091’de Macaristan’a¹¹, 1092’de Lehistan’a girmişler; 1093’de ise Bizans topraklarında görünmüşlerdir. Yine bu yıl Kumanlar Torçesk şehrini 9 hafta boyunca kuşatmışlar sonra hem şehri hem de şehirdeki Uzlar’ı alarak beraberlerinde götürmüşlerdir¹². 1094 yılında Kumanlar’la Ruslar arasında bir barış yapılmış ve bu barışa göre Tugorhan’ın kızı, Kiev knyazı Svyatopolk¹³; Çernigov knyazı Oleg’de, başbuğ Osuluk’un kızı ile evlenmişlerdir. Böylece her iki zümre arasındaki barış muhafaza edilmek istenmiştir. Ancak bu barış çok çabuk bozulmuş ve Kuman-Rus münâsebetlerinde gerginlikler yeniden başlamıştır. Bunun da sebebi Rus knyazlarının kendi aralarındaki mücadelelerde birbirlerine karşı Kumanlar’dan destek ve yardım sağlamaya çalışmalarıdır¹⁴. Ayrıca yanlarındaki Kuman başbuğlarının adamlarını fırsat buldukça ortadan kaldırmışlardır ki bunlardan en önemlisi 1096 başlarında Kiev’e elçi olarak gönderilen İtler ve Kitan’ın maiyyetleri ile beraber öldürülmeleridir¹⁵. Kumanlar, elçilerinin bu şekilde öldürülmelerine, Rus arazisine şiddetli hücumlar yaparak cevap vermişlerdir. Kuman başbuğu Benek (Bonyak) bir Pazar akşamı Kiev’e kadar yaklaşarak şehrin dışındaki knyazlık köşkünü yakmıştır. Bu sırada diğer Kuman başbuğu Küre 24 Mayıs 1096 günü Pereyaslavl yakınlarındaki bir şehri ateşe vermiştir. Kiev knyazı Svyatopolk’un kayınpederi Tugor Han, 30 Mayıs günü Pereyaslavl şehrine hücum etmiştir. Pereyaslavl’e yardım etmek üzere gelen Rus knyazları ile 19 Temmuz’da yapılan savaşta Kumanlar yenilmişler ve Tugor Han ile oğlu da öldürülmüştür. Ancak Kumanlar bu mağlubiyete

¹¹ V. Golubovskiy, *Polovtsı v Vengrii*, Kiev, 1884, s.1-28 arasında Kumanlar’ın Macaristan’daki tarihleri hakkında geniş bilgi vermektedir.

¹² *Povesti Vremennih Let*, s. 143-145; *İpatiyevskaya Letopis’*, s. 152-154; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s. 210-214; *Troitskaya Letopis’*, s. 171-173; *Radzivilovskaya Letopis’*, s. 87-88; *Voksresenskoy Spisok’*, s. 6-7; *Nikonovskaya Letopis’*, s. 120-122.

¹³ *Povesti Vremennih Let*, s. 148; *İpatiyevskaya Letopis’*, s. 157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s. 218-219; *Troitskaya Letopis’*, s. 173; *Radzivilovskaya Letopis’*, s. 90; *Voksresenskiy Spisok’*, s. 7-8.

¹⁴ Meselâ, Vladimir Monomah tarafından Çernigov knyazlığına getirilen Oleg Svyatoslaviç, 1094 yılında Kumanlar’ın yardımıyla Çernigov knyazlığının topraklarını tahrip etmiştir. Bk. *Povesti Vremennih Let*, s. 148; *İpatiyevskaya Letopis’*, s. 157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s. 218-219; *Troitskaya Letopis’*, s. 175; *Radzivilovskaya Letopis’*, s. 90; *Voksresenskiy Spisok’*, s. 7-8.

¹⁵ *Povesti Vremennih Let*, s. 148-149; *İpatiyevskaya Letopis’*, s. 158-159; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s. 219-220; *Troitskaya Letopis’*, s. 176; *Radzivilovskaya Letopis’*, s. 90-91; *Voksresenskiy Spisok’*, s. 8; *Nikonovskaya Letopis’*, s. 123-124.

hemen karşılık vermişler ve 20 Temmuz günü Kuman başbuğu Küre ani bir baskınla Kiev'e kadar gelerek, etrafı yağmalamıştır¹⁶.

Kiev knyazı Vladimir Monomah¹⁷ 1097 yılında Liyubec kasabasında düzenlediği büyük bir toplantı ile knyazları birbirleriyle uzlaştırmaya, Rus mukavemetini teşkilâtlandırmaya girişmiş¹⁸ ve 1103'de bütün knyazların başında Kumanlar'a karşı büyük bir başarı kazanmıştır¹⁹. Kumanlar ise buna kısa aralıklarla ancak şiddetli akınlar hâlinde cevap vermişlerdir (1105-1111 arasında 4 kez). Knyaz Vladimir Monomah'ın ölümünden sonra (1125) knyazlar arasında başlayan anlaşmazlıklara Kumanlar da karıştırılmışlar ama bu durumdan Kumanlar istifade etmesini bilememişlerdir. Çünkü devamlı savaşlar neticesinde gençlerini ve dirayetli başbuğlarını kaybeden Kiev civarındaki Kuman birliklerinde zayıflık işaretleri belirmiştir. XII. asrın sonunda Dnyeper Kumanları biraz toparlanmışlar ve başbuğları Kõnçek ve Kobyak'ın idâresinde Pereyaslavl knyazlığına karşı hücumu geçmişlerdir (1177-1179)²⁰. Bug (Aksu) nehri boyundaki Kumanlar ise Kiev civarına akın etmişlerdir. Ancak 1184 yılında Kiev knyazı Svyatoslav idâresindeki bütün güney Rus knyazlarının birleşerek meydana getirdikleri ordu karşısında mağlûp olmaktan kurtulamamışlardır ki burada verdikleri 7000 esir arasında 417 bey veya bey oğlu bulunduğu da yıllıklarda iddia edilmektedir²¹.

1184'teki bu sefere katılmayan Novgorod-Seversk knyazı İgor, bir kıskançlık duygusuna kapılarak böyle büyük bir zaferi kendisi de yaşamak istemiştir. İgor yanına kardeşini, bazı knyazları ve bir Türk zümresi olan Kovuylar ile Kara-Kalpakistan'ı da alarak 1185 tarihinde Kumanlar'a karşı sefere çıkmıştır. Kumanlar onları Aşağı Don sahasındaki Kayalı ırmağı (bugünkü Kagalnik ?) kıyısında kuşatarak imha etmişlerdir. Başbuğ Konçak'ın idâre

¹⁶ *Povesti Vremennih Let*, s. 150-151 ; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 161-163 ; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 223-224 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 17-18 ; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 92 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 9-10 ; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 125-127.

¹⁷ Vladimir Monomah'ın iki oğlu da Kuman başbuğlarının kızları ile evli idi.

¹⁸ *Povesti Vremennih Let*, s. 168-170 ; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 163-167 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 181-185 ; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 94 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 10.

¹⁹ *Povesti Vremennih Let*, s. 183-185 ; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 182-185 ; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 267-269 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 198-200 ; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 100-101 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 19-20 ; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 138-139.

²⁰ *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 409-410.

²¹ *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 428-429 ; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 369-370 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 266-267 ; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 147 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 96-97.

ettiği bu savaşta knyaz İgor'da dahil Rus ordusundaki knyazların hepsi esir düşmüştür²².

1185'teki Rus mağlûbiyetinden sonra Kumanlar'ın Rus arazisine akınları ve Ruslar'ın da bunlara karşılık vermeleri birbirini tâkip etmiştir. Ancak doğudan gelen Moğol istilâsı karşısında Kumanlar ve Ruslar askerî bir işbirliği yaptılarsa da 1223 yılında Cebe-Noyon ile Subutay kumandasındaki iki Moğol askerî tümeni karşısında mağlûp olmaktan kurtulamamışlardır (Kalka savaşı)²³.

Rus milletinin ilk devleti olan Kiev Knyazlığı dönemi Rus tarihi için son derece önemli bir dönemdir. Bu dönem hakkındaki ilk bilgileri biz : *Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey : İlk Rus Yıllıkları Külliyyatı*'ndan öğreniyoruz. Bu külliyyatın verdiği bilgilerin ışığı altında Novgorod-Seversk knyazı İgor Svyatoslaviç'i böyle bir sefer yapmaya sevk eden Kiev Rusyası dönemindeki siyasî hadiseler kısaca şu şekilde idi : 1162 yılında Kiev Knyazı olan Rostislav²⁴ kendisine karşı hakimiyet mücadelesine girişen Mstislav Volinskiy'i Kumanların yardımını sağlayarak bertaraf etmişti. 1164 yılında İgor'un dedesi Svyatoslav Vsevolodoviç, Çernigov knyazlığını ele geçirmiş ancak onun bu davranışı kardeşleri tarafından hoş karşılanmamış ve kardeşler arasındaki bu hoşnutsuzluk aralarında uzun yıllar sürecek bir mücadelenin başlamasına da sebep olmuştur. Bu sırada yine Svyatoslav'ın daveti ve tahriki ile Kumanlar, Novgorod-Seversk'e hücum etmişlerdir. 1167 yılında Kiev knyazı Rostislav ölünce Kievliler ve Kara-Kalpaklar Mstislav Volinskiy'i Kiev'e kendilerine knyaz olması için davet etmişlerdir. Mstislav, Rostislav'ın oğulları Rurik ve David'i saf dışı bırakarak Kiev'e gelmiş ve tahta sahip olmuştur. Kievlilerin ve

²² *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 429-438 ; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 376-379 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 271-273 ; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 151-152 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 98-99 ; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 12-14.

²³ *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 495-497 ; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s. 223-224 ; *Voksresenskiy Spisok'*, s. 129-132 ; *Troitskaya Letopis'*, s. 306-307 ; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 89-91. S.A.Pletněva, *Polovtsi*, Moskva, 1990 adlı eserinin 36-171. sayfaları arasında Kumanlar'ın bozkırda Rus knyazları ile yaptıkları mücadeleleri detaylı bir şekilde vermektedir.

²⁴ 1159 yılında knyaz olan Rostislav Mihailoviç'e kadarki Rus knyazları şunlardır: Rurik (862-879); Oleg (879-912); İgor (912-945); Svyatoslav İgoreviç (945-972); Yaropolk Svyatoslaviç (972-980); Vladimir Svyatoslaviç (980-1015); Svyatopolk Vladimiroviç (1015-1019); Yaroslav Vladimiroviç (1019-1054); İzyaslav Yaroslaviç (1054-1077); Vsevolod (1078-1093); Svyatopolk Mihail (1093-1112); Vladimir Monomah (1053-1125); Mstislav Vladimiroviç (1126-1132); İzyaslav Mstislaviç (1146-1154); Rostislav Mihail Mstislaviç (1154-1155); Yuri Vladimiroviç (1154 - 1157); İzyaslav Davidoviç (1157-1159); Rostislav Mihailoviç (1159-1167).

Kara-Kalpıkların Mstislav'ı çağırmalarının sebebi onun Kumanlarla hiçbir zaman ittifak yapmamasıdır. Nitekim 1168 yılında Mstislav bozkıra yani Kumanlara karşı büyük bir darbe vurdu. Bu galibiyet Mstislav'a büyük bir taraf-tar kazandırdı. Novgorodlular ona bir aracı gönderip oğlu Roman'ı knyaz olarak kendilerine göndermesini istediler. Mstislav bu isteği olumlu buldu ve oğlu Roman'ı gönderdi. Ancak Suzdal knyazı Yuri Dolgoruki'nin oğlu Andrey Bogolubskiy, Mstislav'ın bu kadar kuvvetlenmesinden ve Kumanlarla münâsebetlerin kötüleşmesinden endişe ederek diğer knyazlar ile birleşip 1169 yılında Kiev'e doğru harekete geçti. Onlarla birlikte Kumanlarda kendi topraklarından hareket ettiler. Kiev 1169'un Mart'ında alınıp talan edildi. Kiev tahtına Andrey'in kardeşi Gleb Yureviç sahip oldu. Mstislav'ın devrilmesinde en önemli rolü Kumanlarla akraba olan knyazlar oynamışlardır (mesela Yuri Dolgoruki'nin oğulları Oleg ve İgor; Rostislaviçler - Rurik ve Roman gibi). 1170 yılında Andrey Bogolubskiy, Svyatoslav Mstislaviç'i Novgorod tahtına yeniden çıkartmaya çalıştı ancak başarılı olamadı. Ordu Novgorodlular tarafından mağlup edildi. Svyatoslav öldü. Bu durumdan istifade eden Mstislav Volinskiy yanında Kara-Kalpıklar olduğu halde Kiev'e yürüdü. Kievliler şehrin kapılarını ona açtılar. Ancak oğlu Roman, Novgorod'u terk etti. Onun yerini Andrey Bogolubskiy ile anlaşan Rurik Rostislaviç aldı. 1171 yılında Kiev'de bulunan Gleb Yureviç zehirlenerek öldürüldü. Onun yerine Vladimir Mstislaviç davet edildi ancak o da kısa bir süre sonra öldü. 1171 yılının Haziran'ında Andrey'in yardımı ile Roman Rostislaviç Kiev tahtına çıktı. Ancak Roman bir süre sonra Kiev boyarları ile anlaşarak Andrey'e ters bir politika izlemeye başladı. Andrey 1173 yılında Roman'dan kardeşini zehirleyenleri kendisine vermesini istedi ise de red cevabı aldı. Bunun üzerine Andrey, Rostislaviçler'den Roman'ın tahtan ayrılmasını istedi. Rostislaviçler başta bunu kabul etmiş gibi göründüler ancak daha sonra bir haberci göndererek savaş ilan ettiler. Bir süre sonra Kiev'e giren Rostislaviçler'in en önde gelenlerinden Rurik Rostislaviç, *Büyük Knyaz* oldu. Bu sırada bütün bu olup bitenleri izleyen Çernigov knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç, artık karar verme zamanının geldiğini düşünerek önce Andrey Bogolubskiy'in yanında yer aldı. Andrey yanına Svyatoslav Vsevolodoviç, Olgoviçler ve İgor Svyatoslaviç'i de alarak büyük bir orduyu Rostislaviçler'in üzerine gönderdi. Kiev knyazları Belgorod ve Vişgorod'a çekildiler. Böylece hücum eden orduyu ikiye ayırdılar. Vişgorod kuşatması iki aydan fazla sürdü ama bir netice alınmadı. Kasım ayında Yaroslav Lutskiy geldi ve durumu müzakere ettikten sonra Rostislaviçler'in tarafına geçti. Galibiyet onların oldu ve Yaroslav Kiev

tahtına çıktı. Ancak Roman Rostislaviç kısa bir süre sonra onu indirdi. Çernigov knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç ise 1176 yılının Mayıs'ında Kumanları Roman Rostislaviç'in üzerine Kiev'e gönderdi. Kumanlar Kiev knyazlarını darmadağın ettiler, Roman da Kiev'i terk ederek Belgorod'da gizlendi. 1176 yılının Haziran'ında Svyatoslav Büyük Kiev knyazı oldu. Böylece Kumanlar'ın Kiev knyazlarını mağlup etmeleri Kiev'de hakimiyetin değişmesine sebep olmuştur. 1179 yılında Svyatoslav'ın eski düşmanı amcasının oğlu Oleg Svyatoslaviç öldü ve Svyatoslav Lübeç şehrinde Olgoviçleri toplayarak toprakları aralarında paylaştırdı. Büyük knyaz Svyatoslav Çernigov şehrini kardeşi Yaroslav'a verdi. İgor'da Novgorod-Seversk knyazı oldu. 1180 Yılında Rostislaviçler yeniden harekete geçerek Kiev'i ele geçirdiler. Çernigov knyazı Yaroslav, Kovuylar, İgor Svyatoslaviç, Kobyak ve Konçak'ın idâresindeki Kuman alayları Svyatoslav'ın yardımına yetiştiler. 1181 yılında Kiev'i geri aldılar. Ancak Dnyeper nehri sahilindeki savaşta Rostislaviçler İgor'a ve Konçak'a büyük bir darbe indirdiler. Konçak'ın kardeşi Yeltut Artkoviç ölürken iki oğlu da esir düştü. Kumanların yenildiğini gören İgor gemiye binip Çernigov'a kaçtı. Bu sırada galiba Kiev'de bulunan Svyatoslav onlara yardım edemedi. Sürekli savaşmaktan yorulan Rostislaviçler Svyatoslav ile barış masasına oturdular. Svyatoslav görünüşte Kiev tahtını aldı ise de aslında kendi hakimiyetini Rurik Rostislaviç'le bölüşür bir hale geldi. Bundan sonra Svyatoslav Rurik'in kızını oğluna aldı ve böylece akraba olarak barış içerisinde yaşamaya başladılar. Bu barış ortamında Svyatoslav bir intikâm ateşi içerisinde düştü. Gençlik yıllarında defalarca Kumanlar tarafından mağlup edilmiş hatta esir düşmüştü. İşte şimdi bunun intikâmını almanın zamanı gelmişti. 1184 yılında yanında on bir knyazlığın orduları ile Tork (Uz)'ların atlı ordusu ve Kara-Kalpaklar vardı. Bu sefere Olgoviçler (İgor, Vsevolod ve Yaroslav) çeşitli bahaneler göstererek katılmamışlardı. Temmuz ayında birleşik Rus ordusu harekete geçti. Yazın yaylak hayatı yaşadıkları bir sırada böyle bir hücumu beklemeyen Kumanlar gafil avlandılar. 417 kumandan, 7000 kişi, kadın ve genç esir alınıp Rusya'ya getirildi. Svyatoslav'ın böyle büyük bir zafer kazanacağını beklemeyen İgor hiç zaman kaybetmeden kendisine de böyle bir zaferi yaşatmak arzusu ile harekete geçerek yanına kardeşi Vsevolod ve kardeşinin oğlu Svyatoslav Olgoviç'i de alıp Mera yakınlarına gitti. Ancak 40-50 km kadar ilerledi ise de daha fazla ileri gitmeye cesaret edemedi. Orduyu dört gruba ayırarak buradaki göçebeleri talan etmeye başladı. Ancak 1185 yılında Kumanlar Kiev üzerine yapılan hücumu karşılık vermek üzere onlara darbe vurmaya hazırlandılar. 1185 yılının Şubat

ayında Konçak'ın ordusu kış yolu ile sınır sayılan Sula şehrine yaklaştı. Belki de geçen yıl Kobyak'ın yapamadığını Konçak yapacaktı. Svyatoslav kardeşleri Yaroslav ve İgor'dan yardım istedi ancak kardeşleri bir bahane ile yardım etmekten kaçındılar. İgor bir daha şansını denemeye karar verdi. Svyatoslav ve Rurik, Sula'nın sahiline doğru yöneldiler. Beraberlerindeki Tork atlıları ve Kara-Kalpaklar Horol çayını geçerek Mart'ın 1'de Konçak'ın kampına aniden saldırıp büyük bir darbe indirdiler. Konçak kaçmayı başardı. Svyatoslav bundan sora büyük bozkırın derinliklerine, Don taraflarındaki Kumanların üzerine gitmeye karar verdi. Bu kararını gerçekleştirmek üzere de kuzeye gidip buradaki knyazları bu sefere gitmeye ikna etmeyi düşündü. Ancak Novgorod-Seversk'e geldiğinde amca oğulları İgor ve Vsevolod ondan habersiz Don'a doğru çoktan yönelmişlerdi. Gâyeleri Don sahillerindeki Kumanların yurtlarını ele geçirip talan etmekte. Rus savaşçıları Cuma günü çok erken saatlerde kafir Kuman ordularını dağıttılar. Bozkıra ok gibi yağarak güzel Kıpçak kızlarını kaçırdılar. Onlarla birlikte altın, ipek, pahalı kumaşları, kepenkleri, kürkleri ve değişik Kuman süslerini bataklıklara attılar. Sapı gümüşten olan al bayrağı ve ak tuğu en büyük ganimet olarak aldılar. Ancak sabahleyin İgor, Svyatoslav'ın yendiği bu Kumanları güçlü bir ordu ile karşısında görünce büyük bir hayrete düştü²⁵. Bu ve bundan sonraki bilgiler Rus yıllıklarında şu şekilde anlatılmaktadır :

Yıl 1185 : Bu yılın başında yıllıklar İgor Svyatoslaviç'in, 1 Mart 1184 tarihinde Kumanlara karşı büyük bir başarı sağlayan knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç ve büyük knyaz Rurik Rostislaviç'in arkasından gittiğini ancak Sula nehrine geldiğinde çok yoğun bir sis olduğunu ve sis yüzünden İgor'un Svyatoslav'ın arkasından gidemediğini anlatarak şöyle devam etmektedirler:

“Aynı ilk baharda Oleg'in torunu İgor Svyatoslaviç yanına Trubetsliler'i, kardeşi Vsevolod'u, Rılsk'den oğlu Svyatoslav Olegoviç'i ve Putivl'den diğer oğlu Vladimir'i alarak 23 Nisan salı günü Novgorod'dan gitti. Yaroslav'dan Prohov'un torunu olan Olstin Oleksiç'i Çernigov'lu Kovuyar'la beraber yardıma göndermesini rica etti. Kendi drujinasını²⁶ toplayarak yavaş yavaş

²⁵ L.A.Dmitriyev, “Slovo o Polku İgoreve- Veliki Pamyatnik Drevney Rusi”, *İroiçeskaya Pesn o Pohode na Polotsov Udelnago Knyazya Novagoroda-Severskago İgorya Svyatoslaviça*, Moskva, 1800, s.68-69.

²⁶ Drujina imtiyazları yüksek “askeri kıta” demektir. Bunlar Vareg-Ruslardan teşkil edilirler ve Knyazlar ile birlikte savaşlılardı. Ayrıca Knyazın en yakın silah arkadaşları ve maiyeti bunlar arasından seçilirdi.

gitti. Onların atları çok semizdi. Don boyuna doğru giderken İgor gökyüzüne doğru bakarak sanki yeni ay gibi duran güneşi gördüğünde (güneş tutulması) boyar ve drujinasına şöyle dedi : “Alâmeti görüyor musunuz ?”. askerleri başlarını eğerek şöyle dediler : “Knyaz ! bu alâmet hayr’a değil”. İgor ise : “Kardeşlerim ve askerlerim ! Tanrı’nın esrarını hiç kimse bilemez, bütün dünyada iyiliği ve kötülüğü Tanrı yaratır. Bu alâmet hayır mı şer mi sadece Tanrı bilir. Biz bunu göreceğiz” diyerek hızla Donets’i geçip Oskol’a geldi. Burada iki gün kardeşi Vsevolod’u bekledi. O ise başka bir yoldan Kursk’dan giderek Salmitsa²⁷ nehrine geldi. Bu sırada onların yanına konuşturmak için esir yakalamaya gönderdikleri öncü kuvvetlerden muhafızlar gelerek şöyle dediler : “Onların askerleri üniformalı (savaşa hazır). Şimdi siz süratle geri dönüp evlerinize giderseniz iyi olur çünkü bu zaman bizim zamanımız değil”. İgor ise kardeşleriyle konuşarak şöyle dedi : “Eğer savaşmadan geri dönersek utancımız ölümden daha kötü olacaktır. Her şey Tanrı’nın emrettiği gibi olacaktır”. Böylece aralarında anlaşarak bütün gece yürüdüler. Ertesi sabah beşinci günün sabahı idi ve öğleye doğru Polovets alaylarına rastladılar. Hepsi büyükten küçüğe kadar üniformalı olarak toplanıp Süurlı (Syuurliy)²⁸ nehrinin karşı tarafında durdular. Altı alay sıraya girmişlerdi : İgor’un alayı ortada, sağ da kardeşi Vsevolod’ın alayı, sol da ise oğlu Svyatoslav’ın alayı, önde oğlu Vladimir ve Yaroslav’ın alayları ile Kovuy’lu Olstin’in alayları vardı. Üçüncü alay ise bütün knyazların alaylarındaki okçulardan oluşturulan bir alaydı. Böylece kendi alaylarını gönderdiler. İgor kardeşlerine şöyle dedi : “Kardeşlerim ne olursa olsun başaracağız ve çekip alacağız”. Bu şekilde Tanrı’ya güvenerek onların üzerine doğru harekete geçtiler ve Süurlıya nehrine yaklaştılar. Bu sırada Polovets alaylarından okçular öne çıkarak Ruslar’ın üzerine birbiri ardına ok atarak geri döndüler. Ruslar ise henüz Süurlıya nehrini geçmişlerdi ki nehirden uzaktan duran Polovetsler atlı olarak süratle onların üzerlerine doğru gittiler. Svyatoslav Olegoviç, Vladimir İgoreviç ve Kovuy’lu Olstin okçularla beraber onlara karşı çıktılar. İgor ise kendi alayını dağıtmadan yavaşça onlara doğru gitti. Öncü Rus alayları da onlarla savaşular. Polovetsler ise hızlıca hareket ederek Rus topraklarına kadar geldiler ve pek çok servet (esir, hayvan, mal) aldılar. Polovetsler’in diğer bir grubu da geceleyn alayların bulunduğu yere beraberlerinde esirler olduğu halde geldiler. Böylece bütün Polovetsler toplandılar.

²⁷ Bugünkü Sal nehri.

²⁸ Donets’in, Oskol’un güneyinde kalan bir kolu olduğu sanılmaktadır.

İgor kardeşlerine ve askerlerine şöyle dedi : “Tanrı kendi gücüyle düşmanımıza karşı zaferimiz ile bize şeref ve şöhret verdi. Şimdi çok kalabalık Polovets alaylarını görüyoruz. Onların hepsi birleşti mi ? gecedен yararlanarak gideceğiz, sabahleyin kim arkamızdan gelirse ki bu da o zaman onların hepsi de arkamızdan gelecektir demektir ama bizim en iyi olan atlarımız onlarınkini geçecektir (çok fazla alay olduğu için bunların içinden en iyilerini seçip göndereceğiz anlamında), diğerleri ise Tanrı’nın vereceklerini göreceklerdir”. Svyatoslav Olegoviç’de sıraya giren askerlerine şöyle dedi : “Polovetsler’in arkalarından giderek onları daha uzaklara kovabilirdim ama atlarım bunu yapamadılar, eğer biz bugün yine o şekilde gidersek yolda kalırız”. Ona Vsevolod destek vererek yardım etti. İgor’da şöyle dedi : “Kardeşlerim ! ölümü anlamak şaşılacak bir şey değildir- Tanrı yazmışsa öleceğiz”. Cumartesi günü şafak sökerken Polovetsler erkek domuzlar gibi alaylarını çıkarmaya başladılar. Rus knyazları şaşırdılar çünkü onlar o kadar çoktu ki kim kime karşı çıkacaktı. İgor şöyle dedi : “Bunların hepsi bütün Polovets topraklarında toplanmış : Konçak, Koz Burnoviç, Toksobiç-Kolobiç, Yetebiç ve Tertrobiç’in alaylarıdır”. Bu şekilde her şeyi anlayarak atlarından inip Donets nehrine kadar savaşmak istediler ve : “Eğer kaçarsak nehirde boğulacağız, eğer asil olmayan (halk) insanları bırakır gidersek de Tanrı bize günah yazacak. Ölse de kalsak da hepimiz bir yerde olacağız” diyerek hepsi atlarından inip savaşmaya başladılar. Bu duruma göz yummasından dolayı Tanrı İgor’u kolundan yaraladı, yeğeni ise öldü. Voyvodolar ve askerler arasında çok büyük bir keder oldu. Kendilerinin zayıflığını görerek akşama kadar şiddetle savaşmışlar. Rus alaylarındaki askerlerin çoğu yaralandı ve öldü. Gece olduğunda (cumartesi) savaşarak gittiler. Haftanın başladığı gece seher vaktinde (yâni pazar gecesi sabaha karşı) Kovuy alaylarında da endişe başladı ve onlarda kaçtılar. İgor ise bu sırada hâlâ atının üzerinde yaralıydı. Kovuy alaylarının gittiğini görünce onları geri döndürmek için arkalarından gitmek istedi ama kendi adamlarından çok uzaklaştığını görerek tekrar geri alaylarının yanına döndü. Kovuy’ın gittiğini anlayan knyazlar da geri döndüler. Bu gidenlerden hiç kimse geri dönmedi sadece Mihalko Yureviç durumu bildiğinden geri döndü. Onun Kovuy’la arası iyi değildi. Sade insanlardan ve boyarların çocuklarından (gençlerinden) geride kalan kim varsa yaya yürüyerek iyi savaşmışlar. Onların içerisinde Vsevolod büyük bir yiğitlik gösterdi. İgor kendi alayına yaklaştığında yolun karşısına geçerken birdenbire ok attıklarını gördü. Kardeşi Vsevolod’un şiddetle mücadele ettiğini görünce onun yenilmemesini isteyerek kendi ruhundan ölümü rica

etti (Tanrı'dan kendisini öldürmesini istedi). Vsevolod ise savaştı ama eli silâha yetişmedi ve gölün etrafında dolaştı (yenildi). Böylece Kutsal Yeniden Diriliş gününde Tanrı Kayah²⁹ nehrinde öfkesini gösterdi. Sevincin yerine üzüntü, feryat, eğlencenin yerine acı verdi. İgor şöyle dedi : “Ben Tanrı'nın önünde günah çıkartıyorum çünkü Hıristiyan topraklarında kan döküp pek çok insan öldürdüm. Hıristiyanları korumadım. Pereyaslav'ın yanındaki Gleb şehri kalkanla aldım ve o zaman masum ve suçsuz hristiyanlara çok kötülük yaptım. Babayı akrabalarından, kardeşi kardeşten, arkadaşı arkadaştan, kadınları kız arkadaşlarından, kızları annelerinden, kız kardeşleri kız kardeşlerinden ayırarak herkesi esir aldım. Büyük bir acı oldu. *Diriler ölümlere imrendiler, ölümler ise hayatta iken bu isteklerini çilekeşlerin kutsal ateşi aldıkları gibi aldıklarına sevindiler.* İnsanların çoğu yaralandılar, erkekler kılıçtan geçirildiler, kadınlar ise ırzlarına geçilerek kirletildiler. Bunların hepsini ben yaptım. Ben bu dünyada yaşamaya layık değilim ve şimdi Tanrı'nın benden intikam aldığını görüyorum” diyerek şöyle devam etti : “Benim sevgili kardeşim, kardeşimin oğlu (yeğenim), oğlum, akıllı boyarlarım, cesaretli askerlerim sıralı alaylarım, atlarım ve o çok kıymetli askerlerim şimdi nerede, Tanrı bu kanunsuzluklarım (günâhlarım) için beni sattı mı ? Tanrı kanunsuzluğum ve kızgınlığım için bu günahları (felâketi) başıma verdi. Tanrı haklı ve mahkemesi doğrudur. Benim dirilerle yaşamak hakkım değil, şimdi başka çilekeşleri düşünüyorum da niçin onların hepsinin yerine ben cezalandırılmadım ? Her şeyi yaratan Tanrı beni savaşın sonuna kadar canlı bırakma ama yinede bunlarında hepsi senin emrin. Biz esirlerine merhamet göster”. Onun bu şekilde konuşmasından sonra alaylar ayrılarak her biri kendi topraklarına gittiler. İgor'u Çilbuk (Çıbuk) Targolov (Targ), kardeşi Vsevolod'u Roman Kziç, Svyatoslav Olegoviç'i Voburçeviç'li Yeldeçuk, Vladimir'i Ulaşeviç'li Koptu adlarındaki askerler esir olarak aldılar. Bu sırada Konçak'ın alayları İgor'un yaralı dünürünün arkasından gittiler, onun adamları azdı ve kaçamadılar çünkü Polovetsler tarafından kuşatılmışlardı. Bizim Rus askerlerinden 15'i kaçabildiler, Kovuylar'dan ise daha az asker kaçtı. Bazıları da denizde boğuldular”. Yıllık bundan sonra İgor'un Kumanlar tarafından esir alınarak Kuman kampına götürülmesini ve daha sonra seyis Lavor'un yardımıyla kaçıp Kiev'e büyük Knyaz Svyatoslav'ın yanına gitmesini detaylı bir şekilde anlatmaktadır³⁰.

²⁹ Bugünkü Kagalnik.

³⁰ *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 429-438.

Destanın ortaya çıkışı ve üzerinde yapılan çalışmalar hakkında da kısa bir bilgi vermeye çalışalım:

Eski Rus kaynaklarında İgor Destanı hakkında çok az bilgi vardır. İlk defa Pskov'lu Damid, 1307 yılında yazdığı kilise kitabı "*Apostol*" ün sonunda o dönemde destan hakkında bilinen bilgileri yazmıştır³¹. Destanın XI.yüzyıl'daki ilk baskısından sonra yayın hayatında 1800 yılı yeni bir dönemin başladığı tarihtir. XVIII.yüzyıl'dan itibaren bütün Rusya genelinde eskiye ait her şeyin toplanması için büyük bir faaliyet başlamıştır. Bu faaliyetler içerisinde en önemlisi ve en iyi bilineni başarılı bir yazma koleksiyoncusu olan ve Rus ülkesindeki değerli eser ve yazmaları toplayan Kont ve Baş Papaz A.İ. Musin-Puşkin (1744-1817) olmuştur. Musin-Puşkin'in bu dönemde sıfatları çoktur. Bunlar : Meclis üyesi, savcı, Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı, Ortak Tarih ve Rusya Tarihi Akademi üyesi...vs. O koleksiyonunu toplamaya 1775 yılında başlamış ve 1790'lı yıllara kadar da devam ettirmiştir. Musin-Puşkin 1791 yılında Mukaddes Kilise'ye Baş Papaz olarak tayin edilmiştir. İşte bu tayin İgor Destanı için büyük bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü aynı yılın 2 Ağustos'un da kendisine II. Yekaterina'nın fermaniyle kilisedeki manastır arşivlerinden ve kütüphanelerinden Rus tarihi için önemli olan yazmalara el koyma izni verilmiştir. Böylece o eski Rus tarihine ait pek çok değerli Rus yıllığının yanında İgor destanının metnini de toplamayı başarmıştır. Musin-Puşkin kesin tarih tespit edilemese de tahminen 1792 yılında XVI. yüzyıla ait bir dergide destanın bir nüshasını bulmuştur³². Bu nüsha 1800 yılında yayınlanmış ancak 1812'deki ünlü Moskova yangınında Musin-Puşkin'in evi ile beraber kütüphanesi de yanıp kül olduğu için XVI. yüzyıla ait olan bu nüsha da yanmıştır.1864 yıllarında çariçe II. Yekaterina'nın eşyaları arasında destanın başka bir kopyası daha bulunmuştur. Musin-Puşkin'in II. Yekaterina için kopya ettirdiği düşünülen bu nüsha da 1864 yılında yayınlanmıştır. Ancak 1800'de yayınlanan nüsha ile 1864 de yayınlanan bu nüsha arasında önemli bir fark olmadığı görülmüştür. Ayrıca 1800'de basılıp 1812'de yanan nüshanın, Rusça'nın kuzey lehçesinin (Pskov) yazım özelliklerini taşıdığı görülmüş ve bunun gerçekte XVI.yüzyıla ait olduğu da anlaşılmıştır. Rus tarihçileri ve dilcileri bu nüshadaki tarihi bilgilerin incelenmesinden sonra bu eserin Güney Rusya'da, İgor'un 1185 yılındaki

³¹ Dmitriyev, a.g.e., s. 79.

³² Dmitriyev, a.g.e., s. 79; O. Süleymanov, *Azi Ya / Türk. trc. Nakık Seferoğlu, TDAV, İstanbul, 1992, s. 13.*

Kıpçak seferinden hemen sonra yazıldığını, ancak XVI.yüzyılda kuzey Rusya lehçesinde kopya edildiğini ileri sürerler. Bu görüşe göre, destan XVI.yüzyılda kopya edilirken, aradan tam 300 yıl gibi uzun bir zaman geçmiş ve orijinal yazmanın bazı bölümleri anlaşılammamış ve yanlış kopya edilmiştir. Destandaki bazı kısımların anlaşılammamasının sebebi de işte budur³³. Nitekim O.Süleyman el yazma nüshasının son sayfalarının XVI. asır müstensihine eksik halde ulaştığını ve onunda nüshanın sonunu kendi başına yazdığını söylemektedir³⁴.

İgor Destanı hakkında Rusya'da bugüne kadar sayısız araştırmalar yapılmış ve tartışmalar yaşanmıştır³⁵. Biz burada bu çalışmaların ve tartışmaların sadece bazılarında bahsedeceğiz : Rusya'da ilk önce bilim adamları arasında destanın orijinalliği konusunda uzun yıllar tartışmalar yaşanmıştır. Bir kısım bilim adamı destanın tamamen orijinal olduğunu ileri sürerlerken; bir kısmı da bunun sonradan uydurulduğu konusunda ısrar ederler³⁶. İgor Destanı araştırılırken "Zadoşına" adında yeni bir destan daha ortaya çıkmıştır. Bu destan 1380 yılında Don ırmağının arkasında Rus ve Türk (Kıpçak) kavimleri arasında yapılan Kulikov savaşını lirik-epik tarzda anlatan bir eserdir. Bu eseri yazan kişi Ryazan (Rezan) bölgesinde yaşayan bir rahiptir ve eserinde bu savaş hakkındaki duygularını anlatmaktadır. Destanın el yazması 1852 yılında bulunmuştur. Zadoşına ile İgor Destanı arasında benzer tarafların çok olması her iki tarafın eline (İgor destanının

³³ Altan Aykut, "İgor Destanı" Üzerine, *Türk Dili*, s. 390-391, Haziran-Temmuz 1984, s. 309-310.

³⁴ Süleymanov, a.g.e., s. 127.

³⁵ İgor Destanı hakkında geniş bilgi için bk. Adrianova-Peteris V. P., *Frazeologiya i Leksika "Slova o Polku İgoreve"* (İgor Destanı'nda Deyimler ve Sözcükler), *Pamyatniki Kulikovskogo Tsikla*, Moskva-Leningrad, 1966 ; Alekseyev M. P., "K Snu Svyatoslava" v "Slove o Polku İgoreve" (İgor Destanı'nda Svyatoslav'ın uykusu), Moskva-Leningrad, 1950 ; Dilevskiy N. M., *Leksicheskie i Grammaticheskie Osobennosti Yazika "Slova o Polku İgoreve"* (İgor Destanı Dilinin Sözlük ve Gramer Özellikleri), "Slove o Polku İgoreve", *Pamyatnik XII. veka* Moskva-Leningrad, 1965 ; Gudziy N. K., *Po Povodu Revizli Podlinnosti "Slova o polku İgoreve"* (İgor Destanı'nın Gerçekliğinin Tahlili Üzerine), "Slova o Polku İgoreve", *Pamyatnik XII. veka*, Moskva, 1961; Lihaçev D. S., *İzuçeniye "Slova o Polku İgoreve" i Vopros o ego Podlinnosti* (İgor Destanı'nın Araştırılması ve Onun Gerçekliği Meselesi), "Slovo o Polku İgoreve", *Pamyatnik XII. veka*, Moskva-Leningrad, 1962 ; Orlov A. S., *Slovo o Polku İgoreve* (İgor Destanı), Moskva-Leningrad, 1946 ; Ribakov, S.A., "Slovo o Polku İgoreve" i ego Sovremenniki (İgor Destanı ve Çağdaşları), Moskva, 1971 ; Slovo o Polku İgoreve, *Pamyatnik XII. veka*, Moskva-Leningrad, 1967.

³⁶ Destanın uydurma olduğunu söyleyen ilim adamları arasında özellikle M.T. Kaçenovskiy, F. Bulgarin, O.İ. Senkovskiy, M.N. Katkov, İ.İ. Davidov gelmektedir. Bunların görüşleri için bk. *Az i Ya*, s. 14-15.

lehine ve aleyhine olanların) sağlam deliller vermiştir³⁷. İgor Destanı üzerinde çalışanlar daha sonra destan yazarının kim olduğu ve ne zaman yazıldığı konusunda çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Yazarın kimliği konusunda ileri sürülen görüşlerden bazıları şunlardır : Destanı yazan kişi boyar sınıfından bir askerdir yada Büyük Kiev Knyazına çok yakın Kievli birisidir. B.A.Rıbakov'a göre ise destanı yazan Petr Borislavîç adında Kievli bir boyardır³⁸. Bir diğer görüşe göre ise destanın yazarı aslen Çernigovludur ve eserini Kiev'de yazmıştır. Bu görüşü özellikle A.V. Solovyev desteklemektedir. O, yazarın bizzat Svyatoslav Vsevolodoviç'in sarayında bulunduğunu ve onunla Çernigov'dan Kiev'e birlikte geldiğini söylemektedir³⁹. Yine bir grup araştırmacıda destan yazarının aslen Galiç-Volin asıllı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazıları da onun Yaroslav Osmomisl'in muhafız askeri olduğunu, önceleri Yaroslav'ın kızının ve İgor'un hanımının maiyetinde bulunduğunu ve daha sonra Novgorod-Seversk'e İgor'un yanına geldiğini iddia etmektedirler⁴⁰.

Destanın ne zaman yazıldığı konusunda da oldukça farklı görüşler vardır. Bunlardan özellikle üç görüş öne çıkmaktadır : 1) Destan seferin hemen sonunda yani XII.yüzyılda yazılmıştır ancak bu görüşü savunanlar son yıllarda yapılan araştırmalarla destanın seferin hemen sonrasında değil de İgor'un ölümüne kadar olan bir zaman dilimi içerisinde yani 1202 yılına kadar mutlaka yazılmış olduğunu ileri sürerler. Yine bu gruba bağlı ilim adamlarından bazıları 1187 yılının Eylül ayından sonra yazıldığını; bazıları İgor Svyatoslavîç'in oğlu Vladimir İgoreviç'in⁴¹ esirlikten döndükten sonra; bazıları da metnin orijinalinde İgor Svyatoslavîç'in Rusya'ya geri dönmesinden

³⁷ Zadoşına hakkında da Rusya'da bir çok çalışma yapılmıştır. A. Bryukner, A. Mazon, A.A. Gorskiy, O. Süleymanov gibi bazı ilim adamları bu iki destandan hangisinin daha önce yazıldığı konusuna gereken hassasiyeti göstermişler ve oldukça titiz çalışmalarda bulunmuşlardır. Zadoşına hakkında Türkçe daha fazla bilgi için bk. Çiçek Efendiyeva, "Zadoşına Adlı Eserdeki Eski Türkçe Kökenli Kelimeler Üzerine bir İnceleme", *Türk Dili*, 593, Mayıs 2001, s. 580-588.

³⁸ B.A.Rıbakov, *Russkie Letopisi i Avtor "Slova o Polku İgoreve"*, Moskva, 1972, s. 116.

³⁹ A.V.Solovyev, *Politiçeskiy Krugozor Avtora "Slova o Polku İgoreve"*, İst.Zap. 1948, T. 25, s. 71-103 arasında detaylı bir şekilde bilgi verilmektedir.

⁴⁰ Dmitriyev, a.g.e., s. 78.

⁴¹ İgor'un oğlu Vladimir 1185 tarihindeki bu savaşta Kumanların eline esir düşmüş ve babası İgor'un kaçıp kurtulmasından sonra Kuman başbuğu Konçak'ın kızı ile evlenmek mecburiyetinde kalmıştır.

hemen sonra yazıldığıının anlaşıldığını söylerler (1185-1186)⁴². Bazı araştırmacılar ise destanı yazan kişinin İgor'la beraber bizzat bu sefere katıldığını ve esir düştüklerini düşünürlerken bazıları da yazarın bütün hadiseleri bizzat İgor'un kendisinden duyarak yazdıklarını söylerler⁴³; 2) Destanın XVIII.yüzyılda geçmişe karşı duyulan egzotik ilginin arttığı dönemde yazıldığı ileri sürenlerin başında Fransız Slavist A.Mazon gelmektedir; 3) Destan XII.yüzyıldan sonra yazılmış eski Rus edebiyatına ait yadigâr bir eserdir. Bu görüşün temsilciliğini yapan I.Sventitskiy ve A.Vaillant'a göre eserin yazılış konusunda en gerçekçi tarih XV.yüzyıl, D.N. Alşıtsy'e göre ise XIII.yüzyıl'ın ilk yarısıdır⁴⁴.

Bugüne kadar İgor Destanının siyasi bir usul ve fasih bir şekilde yazıldığı ileri sürerek bu konuda ilk ve özel bir çalışma yapan İ.P. Eremin olmuştur⁴⁵. Daha sonra bir çok tarihçi ve dilci bu destan üzerinde çalışmışlardır. Son dönemlerde bu destan hakkında en geniş ve önemli bir çalışma yapan ise Olcas Süleymanov'dur. *Az i Ya* adlı eserde bu destan her yönüyle incelenmiştir. Türkiye'de ise ilk önce Altan Aykut bu destanı Türk ilim alemine tanıtmış, daha sonra da Süleymanov'un eseri Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Son olarak da Çiçek Efendiyeva'nın bu konuda bir makalesi çıkmıştır⁴⁶.

İgor Destan'ın Türkçe tercümesi orijinaline uygun olarak şu şekildedir :

SLOVO O POLKU İGOREVE : İGOR DESTANI

(Oleg'in Torunu Svyatoslav'ın Oğlu İgor'un Seferi Hakkındaki Destan)

Bizim, kardeşlerim İgor Svyatoslaviç'in

İgor'un seferinin acıklı hikâyesini

Eski dilde anlatmaya başlamamız gerekmez mi ? (yakıştı mı ?)

⁴² A.A. Gorskiy, Problema Datı Sozdaniya "Slova o Polku İgoreve", *İssledovaniya "Slova o Polku İgoreve"*, Leningrad, 1986, s. 29-37.

⁴³ Dmitriyev, a.g.e., s. 77.

⁴⁴ L.N. Gumilev, *Muhayyel Hükümdarlığın İzinde*, /Türk.Terc. Ahsen Batur/, İstanbul, 2003, s. 200.

⁴⁵ İ.R.Eremin, "Slovo o Polku İgoreve", *Kak Pamyatnik Politiceskogo Krasnoreçii Kievskoy Rusi//*, Slovo o Polku İgoreve : Sb. İssled. İst. Pod. Red. V.P. Adrianovo-Perets, Moskva-Leningrad, 1950.

⁴⁶ Ç. Efendiyeva, "Eski Rus İgor Destanı" Adlı Eserdeki Eski Türk Kökenli Kelimeler Üzerine Bir İnceleme", *Bilig* 2003, Kış, Sayı 24, s. 45-64.

Fakat biz bu destana Boyan'ın düzenine göre değil
 Çağımızın (zamanımızın) olaylarını (destanlarını) örnek alarak
 başlayalım.

Kâhin Boyan
 Eğer birine destan söylemek isterse
 düşüncesinde ağaca (bilgi ağacına) uçar,

Yerde bozkurt,
 Gökte kurşun renkli kartal olurdu.

Derler ki, o
 Geçmiş günlerin savaşlarını böyle anardı,
 Ve o zaman kuğu sürüsünü kovalayan on şahin salıverirdi.

Yakalanan ilk kuğu,
 Bir zamanların Yaroslav'na, Kasog alaylarının önünde Rededya'yı
 geçiren

Yiğit Mstislav'a,
 Ve güzel Roman Svyatoslaviç'e destan (şarkı) söylerdi.

Kardeşlerim,
 Boyan kuğu sürüsüne on şahin salivermezdi,
 O, hünerli parmaklarını canlı teller üzerine koyardı;
 Onlarda kendiliğinden gürleyip knyazlarının şanını anlatırdı.

Bu hikâyeyi
 Bir zamanların Vladimir'inden başlayıp,
 Aklını cesaret, yüreğini mertlikle güçlendiren,
 Zamanımızın Igor'una getirelim, kardeşlerim.
 O, savaşçı ruhuyla dolup,
 Cesaretli alaylarını,
 Rus toprakları uğruna
 Kuman topraklarına götürdü.

Ey Boyan ! Eski çağların bülbülü !
 Ey bülbül, bilgi ağacına sıçrayarak
 düşüncenle bulutlara yükselerek,
 İki çağın şanını birleştirmeli,

Bu seferi sen şakımalıydın !
 Troyan yolundan bozkırları aşıp dağları dolaşsaydın,
 Oleg torunu İgor'un şanı şöyle anılırdı :
 "Fırtına engin bozkırlardan şahinleri getirmiyor,
 Alaca karga sürüleri hızla Büyük Don ırmağına doğru uçuyor".

Veles'in torunu
 Kâhin Boyan,
 Belki de sen şarkına şöyle başlardın :
 "Sula'nın ötesinde atlar kişniyor,
 Kiev'de zafer çanları çalıyor,
 Novgorod'da borazanlar ötüyor,
 Putivl'de bayraklar çekilmiş.

İgor sevgili kardeşi Vsevolod'u bekliyor.
 Buy-Tur (Kızgın Boğa) Vsevolod geliyor ve ona şöyle diyor :
 "Ey İgor, sen benim biricik kardeşim,
 Pırıl pırıl parlak (aydınlık) ışığımsın !
 Biz ikimiz de Svyatoslav'ın oğullarıyız !
 Rüzgâr gibi hızlı atlarını
 Haydi eğerle kardeşim,
 Benimkiler hazır,
 Daha önce Kursk'ta eğerlendi.
 Benim Kursk'lu askerlerin denenmiş savaşçılarıdır.
 Savaş borazanları altında kundaklanmış, miğferler içinde büyüyüp
 özenle yetiştirilmiş,
 Mızrak ucuyla beslenmişlerdir.
 Yolları tanır,
 Hendekleri bilirlerdi.
 Okları gerili, Oklukları açık,
 Kılıçları bilenmiştir.
 Kendilerine şeref,
 Knyazlarına şan arayarak, Bozkırda bozkurt gibi koşarlar".

Sonra İgor parlak güneşe baktı,
 Bütün savaşçılarınım,
 Güneşin karanlığı ile kaplanmış olduğunu gördü,
 Ve onlara şöyle dedi :

“Kardeşlerim, Muhafızlarım !
Öldürölmek esir olmaktan daha iyidir.
Rüzgâr gibi hızlı atlarımıza binelim kardeşlerim
Ve Gök (Mavi) Don’u görelim !”.

İhtirası prensin aklını çelmişti :
Büyük Don ırmağının suyunu içme özlemi,
Ona kötü alâmeti unutturmuştu.
O şöyle dedi : “Ey Rus evlâtları,
Sizlerle Kuman bozkırlarının sınırında mızrağımı kırmak istiyorum;
Ya miğferim Don ırmağının suyundan içer
Ya da bu uğurda can veririm”.

Sonra Knyaz İgor ayağını altın üzenkiye koydu
Ve atını engin bozkıra sürdü.
Yolu güneşin karanlığı ile kaplanmıştı.
Onu fırtınayla tehdit eden kuşları uyandırdı.
Vahşi havyan çığlıkları duyuldu.

Div (doğu mitolojisinde felâket habercisi olan kuş şeklinde bir tanrı) silkinmiş,

ağacın tepesinde ötüyor,
Ve bilinmeyen toprakların
Ve Volga’nın
aklımı cesarete Karadeniz’in
Ve Azak Denizi’nin
Ve Sula kıyılarının
Ve Suroj (Kırım’daki Sudak)’un
Ve Korsun (Kırım’da şimdiki Hersones)’un,
Ve senin, ey Tmutarakan putu,
Dinlemesini emrediyor.
Kumanlar ayak basmamış yollardan,
Hızla Büyük Don ırmağına doğru gidiyorlardı :
Gece yarısı arabalar gıcırdıyordu,
Sanki kuğular salıverilmişti,

İgor ise askerlerini Don ırmağına götürüyor !

Meşe ağaçlarında kuşlar
 Onun felâketini seziyor;
 Kurtlar hendeklerde uluyarak kopacak fırtınayı haber veriyor;
 Kartallar çığıllıklarla vahşi hayvanları kemik ziyafetine çağırıyor;
 Tilki al renkli kalkanlara pavkırıyor.

Ey Rus toprağı, sen artık tepelerin ardında kaldın !

Gecenin karanlığı uzun sürüyor,
 Şafak söktü,
 Bozkır sise büründü,
 Bülbül sesleri dindi,
 Alacak kargalar ötmeye başladı.
 Kendilerine şeref, knyazlarına şan arayan Rus evlâtları,
 Al renkli kalkanlarıyla engin bozkırı kapladılar.

Cuma günü erkenden,
 Kuman birliklerini ezip geçtiler;
 Ve bozkırda ok gibi etrafa saçılıp,
 Güzel Kuman kızlarını kaçırdılar;
 Ve onlarla birlikte altın, ipekli kumaşlar ve kadifeler götürdüler.

Örtmeler, harmaniler, gocuklar,
 Ve deriden yapılan kışlık giyecekler,
 Ve herhangi bir Kuman'a âit diğer nakışlı giysilerle,
 Yolda bataklık ve balçıklar üzerinde köprüler kurmaya başladılar.
 Kırmızı bayrak,
 Aziz tasvirli beyaz sancak,
 Al renkli tuğ,
 Gümüş topuz yiğit (İgor) Svyatoslaviç'e kaldı.

Cesur Oleg yuvası,
 Bozkırda uyukluyor.
 O, yuva uçup uzaklara açıldı.
 Ey siyah kuzgun, Kuman,
 O yuva, ne şahin, ne akdoğan,
 Ne de senin tarafından onuru kırılın diye doğmadı.
 Gza bozkurt gibi koşuyor,
 Konçak onun izinden Büyük Don ırmağına doğru gidiyor.

Ertesi gün erkenden,
 Kan rengi şafak günün doğuşunu müjdeliyor.
 Denizden kara bulutlar geliyor;
 Dört güneşi örtmek istiyor;
 Ve içinde mavi şimşekler çakıyor.
 Büyük bir gök gürültüsü kopacak !,
 Büyük Don ırmağında yağmur gibi ok yağacak !
 Burada, Büyük Don ırmağı kıyısında Kayalı ırmağında,
 Mızraklar kırılacak;
 Burada Kuman miğferleri üzerinde kılıçlar körlenecek.

Ey Rus toprağı, sen artık tepelerin ardında kaldın !

İşte Stribog (rüzgâr tanrısı)'un torunları rüzgârlar,
 İgor'un cesur alayları üzerine ok yağdırıyor.
 Toprak uğulduyor,
 Irmaklar bulanık akıyor,
 Bozkırı toz kaplıyor.
 Sancaklar şöyle diyor :
 "Kumanlar Don ırmağında,
 Denizden ve her yerden akın ediyor !"
 Rus alayları geri çekiliyor.
 Şeytanın çocukları savaş naraları,
 Cesur Rus evlâtları ise al renkli kalkanlarıyla bozkırı kapladılar.

Ey Kızgın Boğa Vsevolod !
 Savaş meydanında duruyor,
 Askere ok yağdırıyor,
 Miğfer üzerinde çelik kılıçlarını çınlatıyordun.
 Kızgın Boğa'nın altın miğferiyle,
 Işıldayarak koştuğu her yerde Kuman başları yatıyor.
 Ey Kızgın Boğa Vsevolod,
 Çelik kılıçlarınla, Avar miğferlerini sen yarıdın !
 Kardeşlerim, şanı, servetini, Çernigov şehrini,
 Atalarının altın tahtını ve sevgili eşi güzel Glebovna (Gleb'in kızı, Vsevo-
 lod'ın karısı)'nın,
 Sevgisini unutmuş bir kişi için aldığı yaranın ne önemi vardır !

Bir zamanlar Troyan çağları vardı;
Yaroslav yılları geçip gitti;
Oleg'in, Oleg Svyatoslaviç'in seferi vardı.
O Oleg ki, kılıcıyla ihanetleri körükler,
Ve toprağa ok yağdırdı;
Tmutarakan şehrinde alun üzengiye giyer,
O üzengi çingirüsünü Yaroslav'ın oğlu,
Geçmiş günlerin büyük Vsevolod'u duyardı.
Vladimir ise, Çernigov'da her sabah (duyduğu o üzengi sesine)
kulaklarını tıkardı.
Boris Vyaçeslaviç'in boş yere gururlanması da onun (ölümle)
yargılanmasına yol açtı :
Knyaz Oleg'e hakaret ettiği için
Genç ve cesur knyazı Kanina ırmağının yeşil örtüsü kapladı

Aynı Kayalı ırmağından Svyatopolk,
babasını rahvan yürüyen Ugor (Macar) atlıları arasında özenle taşıyıp
Kiev'e,
Kutsal Sofiya katedraline getirmişti.
O zamanlar, Oleg Gorislaviç (Oleg Svyatoslaviç) devrinde,
knyazlıklar arasında savaş tohumları ekiliyor ve (o tohumlar) boy veriyordu.

Dajbog (Eski Slavlar'ın güneş tanrısı) evlâtları kıyımlarıyla
İnsanların ömrü kısaldı.
O zamanlar çiftçiler Rus topraklarında çok seyrek bağırıp çağırılırdı.
Kargalar ise cesetleri bölüşerek durmadan öter,
alacak kargalar ganimete konmaya hazırlanarak,
kendi dillerinde konuşurlardı.
O savaşlar, o seferler böyleydi.
Fakat bu savaş gibisi hiç duyulmamıştı.

Kuman topraklarının ortasında,
bilinmeyen bir bozkırda,
sabah erkenden akşama,
akşam güneşin doğuşuna kadar,
çelik oklar uçuyor,
miğferler üzerinde kılıçlar çınıyor,
çelik mızraklar şakırdıyor.

Toynaklar altından kalan kara toprağa kemikler ekildi,
toprak kanla sulandı !
Rus topraklarında o kemikler acıya dönüşüp boy verdi !

Henüz şafak sökmeden duyduğum o gürültü ne ?
Uzaktan gelen o çingirtı sesleri nedir ?
İgor alaylarını (savaş alanına) geri döndürüyor.
Sevgili kardeşi Vsevolod'a acıdı.
Gün boyu savaştılar,
Ertesi gün yine savaştılar;
Üçüncü gün öğleye doğru İgor'un sancakları düştü.
Burada coşkun Kayalı kıyısında, kardeşler ayrıldı.
Burada kanlı şarap tükendi;
Burada cesur Rus evlâtları ziyafete son verdi;
Dünürlerini içirdi, fakat kendileri,
Rus toprakları uğruna can verdiler.
Otlar kederden boynunu büktü,
ağaçlar hüznle yere eğildi.

Kardeşlerim, artık sıkıntılı günler gelip çattı.
Artık çöl, Rus gücünü kapladı.
Dajdbog evlâtlarının kuvvetleri hakarete uğradı;
Ve (bu hakaret) bir bakire gibi Troyan topraklarına ayak bastı;
Don kıyısında, o gök denizde bakire,
bir kuğu gibi kanatlarını çırpı;
Ve kanat çırparak bolluk günlerini kovdu.
Knyazlar Kumanlar'a karşı savaşı kaybettiler,
çünkü kardeş kardeşine : "O benim, bu da benim" diyordu.
Knyazlar küçük bir olay için
"Bu büyüktür" demeye ve
kendilerine karşı ihaneti körüklemeye başladılar.
Kumanlar ise zafer kazanarak
her taraftan Rus topraklarına akın ediyorlardı.
Ah ! şahin kuşları öldürüp denize doğru uzaklara uçup gitti !

İgor'un cesur ordusu dirilmeyecek !
Onun arkasından Karna acıyla haykırdı ve Jlya
boynuzun içinde matem kuru taşıyarak

Rus topraklarında dört nala koştu.

Rus kadınları : “Biz artık sevgili kocalarımızı
ne aklımıza getirecek ne hayalimizde canlandırabilecek,
ne de gözümüzle görebileceğiz;
altın ve gümüşe artık dokunamayacağız bile”
diyerek ağlayıp yakınıyorlardı.

Kardeşlerim, Kiev acıdan,

Çernigov saldırılardan inledi.

Rus toprakları acıyla doldu.

Rus topraklarını hüznün kapladı.

Knyazlar kendilerine karşı ihaneti körüklerken,

Kumanlar zaferler kazanarak Rus topraklarında at koşturuyor
ve her evden bir sincap kürkü vergi topluyordu.

İgor ve Vsevolod'un,

iki yiğit Svyatoslaviç'in geçimsizliği

Kumanlar'ı ayaklandırdı,

fakat babaları Kiev knyazı Korkunç Svyatoslav

Onları (Kumanlar'ı) bastırdı;

Ve fırtına gibi ,

onları güçlü ordusu

ve çelik kılıçlarıyla yıldırıldı.

Kuman topraklarına akın etti,

tepeleri ve hendekleri çiğnedi, ırmakları ve gölleri bulandırdı,

dereleri ve bataklıkları kuruttu.

Kâfir Kobyak'ı, deniz körfezinin kıyısından,

güçlü ve çevik Kuman ordularının içinden,

bir kasırga gibi koparıp aldı;

Ve Kobyak şehrinde,

Svyatoslav'ın muhafız alayının karşısında yere yıkıldı.

Şimdi Almanlar, Venedikliler,

Yunanlılar ve Moravyalılar

şarkı söyleyerek Svyatoslav'ın şanını övüyor

ve zenginliğini Kuman ırmağı Kayalı'nın derinliklerine gömen

Knyaz İgor'u kınıyorlar.

Rus altınları (Kuman ırmağına) yığıldı.

Şimdi knyaz İgor altın eyerden inip, esir eyerine bindi.

surlar şehirlerin haline acıdı, neşeden eser kalmadı.

Svyatoslav, Kiev dağlarında
 korkulu bir rüya görmüş, anlatıyordu :
 “Bu gece akşamdan bana
 porsuk ağacından
 kerevetimin siyah örtüsünü giydirdiler;
 Benim için acıyla karışmış mavi şarap çektiler;
 Kuman yardımcılarımızın boş okluklarından
 göğsüme inciler döktüler.
 Ve bana şefkat gösterdiler.
 Sarayımın altın kaplamalı tavanının kirişi yoktu.
 Akşamdan beri, bütün gece
 Plesensk yeşil eteklerinde alaca kargalar ötüyor
 ve bir kızak hızla gök denize doğru gidiyordu.

Boyarlar knyaz’a şöyle dediler :
 “Knyaz, düşüncelerinizi acı kaplamış,
 çünkü gerçekten iki şahin ya Tmutarakan şehrini almak
 ya da miğferiyle Don ırmağının suyundan içmek için
 altın tahtundan uçup gittiler.
 Fakat Kuman kılıçlarıyla şahinlerin kanatları kırıldı;
 Ve kendileri de demir zincirlere vuruldu.
 Gerçekten (savaşın) üçüncü günü karanlık oldu.
 İki güneş battı, kıpkırmızı sütunların her ikisi de söndü.
 Onlarla birlikte
 Oleg ve Svyatoslav’ı,
 O genç alayları karanlık bürüdü.
 Denize gömüldüler,
 ve düşman boylarına cesaret verdiler.
 Kayalı ırmağında karanlık ışığı kapladı;
 Ve Kumanlar Rus topraklarına
 panter yavruları gibi yayıldılar.
 Artık şerefsizlik şanı yendi;
 şiddet özgürlüğe darbe indirdi;
 artık Div göklerden yere indi.
 Güzel Got kızları
 şimdi Rus altını şingırdatıp
 gök denizin kıyısında şarkı söylüyorlar.

Şarkıları geçmiş günlerin akınlarını anıyor,
Şarukan'ın öcünün almışını kutluyorlar.
Oysa biz, senin muhafızların,
sevincin özlemi içindeyiz.

O zaman Büyük Svyatoslav,
gözyaşı dökerek altın bir söz söyledi :
“Ey oğullarım, İgor ve Vsevolod !
Kılıçlarımızla Kuman topraklarını kışkırtmak
ve sana kavuşmak için erken davrandınız.
Zaferiniz size şan kazandırmadı
ve şeref kazanmadan Kuman kanı döktünüz.
Cesur yürekleriniz sağlam çelikten dövülmüş,
mertlikle yoğrulmuştur.
Benim gümüş rengi ak saçıma neler getirdiniz !
Hizmetimde Çernigov boyarları, voyvodalar,
Tatranlar, Şelbirler, Topçaklar, Revuglar ve Olbegler bulunan
güçlü ve zengin kardeşim knyaz Yaroslav'ın
önderliğini artık göremiyorum.
Onlar kalkansız,
sadece çizmelerindeki bıçaklarla
ve savaş naraları ile orduları yener,
atlarının şanını yaşatırdı.
Oysa siz : “Tek başınıza kahraman olalım,
geçmişin şanına konalım,
geleceğin şanını biz paylaşalım ! dediniz.
Kardeşlerim, bir yaşlının gençleşmesinde şaşılacak ne var ?
Fakat asıl kötülük knyazların bana yardımcı olmamasıdır.
Kötü günler gelip çattı”.

İşte Rimi şehri Kuman kılıçlarından,
Vladimir ise aldığı yaralardan inliyor.
Gleb oğlu (Vladimir) acı ve üzüntüyü sen çekiyorsun.

Ey büyük knyaz Vsevolod !
atalarının altın tahtını korumak için
uzaklardan uçup gelmeyi düşünmüyor musun ?
Çünkü sen küreklerinle Volga'yı çalkalar,

miğferinle Don ırmağını boşaltıp kurutabilirsin !
 Sen (burada) olsaydın
 esir kadın bir nogata'ya (eski Rus para birimi),
 erkek esir ise bir rezana'ya satılırdı
 Çünkü sen cesur Gleb oğullarını canlı birer alev oku gibi,
 (sadece denizden değil) karadan da atabilirsin !

Sen ey Rurik ve David
 Yıldızlı miğferleriyle kan içinde yüzen
 sizin askeriniz değil miydi ?
 Bilinmeyen bozkırda
 çelik kılıçlarla yaralanıp,
 yaban sığırları gibi böğüren
 sizin muhafızlarımız değil mi ?
 Ey knyazlar,
 Bu günün kırılan onuru ve Rus toprakları uğruna,
 gözü pek İgor Svyatoslaviç'in
 yaraları uğruna altın üzengileri giyin !

Ey Galiçya'nın Yaroslav Osmomisl (sekiz fikirli)'i !
 Ugr dağlarına (Karpatlar) çelik ordularını dizmiş,
 (Macar) kralının yolunu kesmiş,
 Tuna kapılarını kapatmış,
 bulutların arasından gülleler yağdırarak
 ve kanunlarını Tuna'ya kadar kabul ettirerek,
 yükseklerde,
 altın işlemeli tahtında oturuyorsun !
 Bir çok ülkede fırtınaların esiyor,
 Kiev'in kapılarını açık tutuyor,
 atalarının altın tahtından
 uzak ülkelerdeki sultanlara ateş ediyorsun.
 Ey knyaz ! Rus toprakları uğruna,
 gözü pek İgor Svyatoslaviç'in yaraları uğruna
 Konçak'a o köleye ateş et !

Sen, ey Bay Roman ve sen Mstislav !
 korkusuz bir düşünce sizi kahramanlığa yükseltiyor.
 Sen (Roman) atılganlıkla kuşu geride bırakmak isteyen bir şahin gibi

rüzgârda yayılıp açılarak,
korkusuzca kahramanlığa yükseliyorsun.
Sizin Latin miğferleri giymiş
çelik zırhlılarınız var.
Onlar yeri ve bir çok ülkeyi titretti :
Hinler, Litvanyalılar, Yatvaglar, Deremeller ve Kumanlar
ellerinden mızraklarını atıp,
başlarını o çelik kılıçların altına eğdiler.
Fakat knyazım, İgor için
güneş ışığı söndü;
ağacın yaprağını dökmesi ise kötülük işaretidir.
Ros ve Sula boyundaki şehirler paylaşıldı.
artık İgor'un yiğit ordusu dirilmeyecek !
Ey knyaz, Don ırmağı seni çağırıyor
ve knyazları zafere davet ediyor.
Çünkü Oleg yuvasının yiğit knyazları savaşa atıldılar.

Ey İngvar, Vsevolod ve üç Mstislav !
Kötü olmayan yuvanın altı kanatlı şahinleri !
Hüküm sürdüğünüz toprakları
zaferin kaderiyle elde etmediniz !
sizin altın miğferiniz,
Polonya mızraklarımız ve kalkanlarımız nerede ?
Rus toprakları uğruna,
gözü pek İgor Svyatoslaviç'in
yaraları uğruna keskin oklarımızla
bozkır kapılarını kapatın.

Gümüş sularıyla Sula
artık Pereyaslavı şehrini (korumak) için akınıyor,
Dvina ise bataklık olmuş,
Kumanlar'ın savaş naraları altında
Polotsk şehrinin dehşet saçan halkına doğru akıyor.
Keskin kılıçlarını
Litvanya miğferleri üzerinde
sadece Vasilko oğlu İzyaslav çımlattı;
dedesi Vseslav'ın şanını yeniledi,
fakat al renkli kalkanların altında

Litvanya kılıçlarıyla can verip,
 kanlı otların üzerine yıkıldı.
 O eski sevgilisine kavuşmuş gibiydi..
 ve (Boyan) şöyle dedi :
 “Ey knyaz, muhafızlarının üzerini kuşlar kanatlarıyla örttü,
 vahşi hayvanlar da kanlarını yaladılar”.
 Orada kardeşlerinden
 ne Bryaçislav, ne de Vsevolod vardı.
 O tek başına yiğit vücudundaki
 ince ruhunu alın gerdanlıktan geçirip teslim etti.
 Sesler kederliydi,
 neşeden eser kalmamıştı.
 (Sadece) Polotsk şehrinin borazanları çalıyordu.

Ey Yaroslav ve Vseslav’ın torunları !
 Artık bayraklarınızı indirin,
 lekelenmiş kılıçlarınızı kınına sokun !
 Çünkü artık atalarınızın şanı sizden çok uzaklarda kaldı.
 Siz birbirinize ihanet ederek,
 Kumanlar’a Rus topraklarının,
 Vseslav’ın zenginliğinin yolunu göstermeğe başladınız.
 Çünkü Kuman topraklarından şiddet,
 aranızdaki o geçimsizlikler yüzünden geldi.

Troyan’ın yedinci yüzyılında
 Vseslav sevdiği kız için şansını denedi.
 Hileyle kandırdığı atlı birliklerin desteğiyle
 atını dört nala Kiev’e sürdü
 ve mızrağıyla Kiev’in tahtına dokundu.
 Gece yarısı yırtıcı bir hayvan gibi
 onlardan Belgorod dışına kaçıp
 mavi süse büründü.
 Ertesi sabah ise ay baltaları saplayıp
 Novgorod kapılarını açtı,
 Yaroslav’ın şanını çiğnedi.
 Dudutki’den Nemiga’ya kadar bir kurt gibi koştu.
 Nemiga’da kellelerden tınaz yağar,
 çelik zincirlerle harman döverler;

harman yerine can yığar,
vücuttan ruhu savururlar.
Kanlı Nemiga kıyılarına iyilik değil,
Rus evlâtlarının kemikleri ekildi.

Knyaz Vsevlav insanları yargılar,
knyazlara şehirler verirdi.
Geceleri kurt gibi dolanırdı.
Kiev'den çıkıp dolanarak,
horozlar ötmeden Tmutaran'a kadar koşmuş
ve kurt gibi dolanıp büyük Hors (eski Rus güneş tanrısı)'u yolda
geçmişti.

Sabah erkenden ayın vakti Polosk şehrinde
Kutsal Sofiya kilisesi çanları onun için çalmış
ve o, çan sesini Kiev'de duymuştu.
Cesur vücudunda büyücü ruhu taşıyordu,
fakat sık sık belâlardan acı çekerdı.
Bir zamanlar Kâhin Boyan,
onun için şu anlamlı vecizeyi söylemişti :
"Ne kurnaz, ne hünerli insan,
ne de hünerli bir kuş Tanrı hükmünden kaçamaz".

Ah, Rus toprakları,
geçmiş günlerini ve geçmiş knyazlarını hatırlayarak inleyecek !
Bir zamanların Vladimir'ini
Kiev'in dağlarına çivilemek mümkün değildi.
Şimdi onun sancaklarının bir kısmı Rurik'e,
bir kısmı da David'e gitti.
Fakat onların sancakları birbirlerinden ayrı dalgalanıyor,
mızrakları ayrı şakırıyor.

Tuna'da Yaroslav'ın sesi duyuluyor,
O, bilinmeyen bir guguk kuşu gibi sabah erkenden haykırıyor:
Tuna'da guguk kuşu gibi uçacağım,
Kayalı'da kunduz yenimi ıslatacağım,
cesur vücudumdaki kanlı yaraları sileceğim !".

Yaroslavna sabah erkenden Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor :
 Ey esen yel, ulu yel !
 Neden böyle hırçın esiyorsun ?
 Neden Hinovets (Kuman) oklarını
 hafif kanatlarınla eşimin askerlerine taşıyorsun ?
 Gök denizde gemileri sallayıp,
 yükseklerde, bulutların altında esmek sana yetmiyor mu ?
 Neden hükümdarım, sevincimi
 tüylü bozkır otlarına savurdun ?

Yaroslavna sabah erkenden
 Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor :
 Ey Dnyeper Slovutiç !
 Sen sarp dağları aşıp,
 Kuman topraklarından geçtin !
 Sen Svyatoslav'ın kayıklarını
 Kobyak'ın ordugâhına kadar şefkatle salladın.
 Eşimi de şefkatle sallayıp bana gönder ki hükümdarım,
 denizde sabah erkenden ona göz yaşları göndermeyeyim !".

Yaroslavna sabah erkenden
 Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor :
 "Ey pırıl pırıl güneş !
 Sen herkes için sıcak ve güzelsin
 Neden hükümdarım,
 yakıcı ışıklarını eşimin askerleri üzerine saçtın,
 susuz bozkırda yakıcı sıcaklığınla,
 yaylalarını kuruttun,
 oklarını acıyla doldurdun ?".

Gece yarısı deniz dalgalandı.
 Sis arasından kasırga geliyor.
 Tanrı knyaz İgor'a,
 Kuman topraklarından Rus topraklarına,
 atalarının altın tahtına giden yolu gösteriyor.
 akşamın son ışıkları da söndü.
 İgor uyuyor.
 İgor uyanık.

İgor hayalinde büyük Don ve küçük Donets arasındaki bozkırı ölçüyor.
 Gece yarısı Ovlur, ıslıkla suyun öbür yakasından atı çağırıyor.
 Knyazı uyarıyor
 ve “Knyaz İgor kaçıp kaybolmalı” diye seslendiğini anlamasını istiyor.
 Yer gürlledi, otlar hışırdadı.
 Kuman çadırında bir kıpırdanma başladı.
 Prens İgor, kakım gibi kamışlığa,
 beyaz ördek gibi suya daldı.
 Rüzgâr gibi hızlı atına atladı.
 Attan bozkurt gibi indi
 ve Donets çayırılığına koştu.
 Sabah, öğle ve akşam yemekleri için kaz ve kuğu öldürüp,
 bulutların altında bir şahin gibi uçtu.
 İgor şahin gibi uçarken,
 Ovlur soğuk çiyleri silkeleyerek kurt gibi koşuyordu.
 Rüzgâr gibi hızlı atlarını çatlattular.

Donets dedi ki :
 ““Knyaz İgor !
 Bu senin için az büyüklük,
 Konçak için az mutluluk
 ve Rus toprakları için az mutluluk değil”.
 İgor dedi ki : “Ey Donets !
 Dalgaları üzerinde şefkatli prensi sallamış,
 gümüş kıyılarında ona yeşil örtü sermiş,
 yeşil ağacın gölgesinde onu sıcak sise bürümüş
 bir ırmak için bu az büyüklük değil !
 Sen onu suda beyaz ördekler,
 akıntılarda martular,
 rüzgârda karabataklıklarla korudun”.

Stugna böyle değildir diyorlar,
 zayıf akıntısıyla
 başka ırmak ve dereleri tutup deltasında genişleyen Stugna,
 O karanlık kıyısında
 genç Rostislav'ı derinliklerine gömdü.
 Annesi, genç Rostislav için gözyaşı döküyor.
 Çiçekler onun acısından soldu,
 ağaçlar hüznle yere eğildiler.

Bu cıvıl cıvıl saksâğan ötüşleri değil,
 İgor'un izinden Konçak'la Gza geliyor.
 O anda kuzgunlar ötmüyordu,
 alaca karga sesleri dinmiş,
 saksâğan susmuştu.
 yılanlar ise sadece sürünüyorlardı.
 Ağaçkakanlar İgor'a ırmağın yolunu gösteriyor,
 bülbüller neşeli ötüşleriyle güneşin doğuşunu müjdeliyor.

Gza, Konçak'a :
 Eğer şahin yuvaya uçarsa,
 şahin yavrusunu yıldızlı oklarımızla vururuz" diyordu.
 Konçak, Gza'ya :
 Eğer şahin yuvaya uçarsa,
 güzel bir kızı şahin yavrusunun başına sararız" dedi.
 Gza, Koçak'a :
 "Başına güzel bir kız sararsak,
 ne şahin yavrusu kalır,
 ne de güzel kız;
 ve Kuman bozkırında bizimle sadece kuşlar dövüşür" dedi.

Geçmiş günlerin şairi Boyan,
 Svyatoslav, Yaroslav ve Oleg, Kağan'ın seferlerini anlatırken şöyle
 demişti :

Omuzlar olmazsa başın durumu zordur,
 başsız kalmak ise vücut için felâkettir".
 İgor'suz Rus toprakları da böyledir !

Gökyüzünde güneş parlıyor :
 Knyaz İgor Rus topraklarında !
 Tuna'da genç kızlar şarkı söylüyor;
 sesleri denizi aşp Kiev'e kadar geliyor.
 İgor Borıçev'deki Pirogoşç Meryem Ana Kilisesine gidiyor:
 Ülkeler mutlu, şehirler sevinç içerisinde.

Önce geçmiş çağların knyazları,
 sonra da genç knyazlar için destanlar söylenmeli.
 Şan olsun İgor Svyatoslaviç'e,

Kızgın Boğa Vsevolod'a ve Vladimir İğoreviç'e !
Yaşasın Hıristiyanlık için Kuman ordularıyla savaşan knyazlar ve muhafızlar !
Şan olsun knyazlara ve muhafızlarına ! Amin¹⁷.

Metinde de görüldüğü üzere yazar ilk önce adaletsiz bir şekilde savaşa başlayan İgor'u suçlar ancak aldığı ilk galibiyete de sevinir. Fakat daha sonra yapılan ikinci savaşta mağlup olan askerleri için ağlar, Svyatoslav Vsevolodoviç'in sözleriyle knyazları vatanın müdafaasına çağırır. Geçmişte ve o günlerde yaşanan iç çekişmeleri tenkit eder, daha önce göçebeler özellikle de Kumanlar üzerinde zafer kazanan İgor ve diğer knyazları anlatır. Görüldüğü üzere destanda, yapılan savaş çok şairâne bir şekilde tasvir edilmekte, tabiat, kahramanlar, yaşanan iyi-kötü duygular yani sevinç ve üzüntüler, büyük bir ustalıkla anlatılmaktadır¹⁸.

Bilindiği üzere Kuman-Kıpçaklar hem Büyük Türk milletinin bir parçasını oluşturmuşlar, hem de yaşatıp-devam ettirdikleri kültürleri ile de Türk kültürünün bir aynasını teşkil etmişlerdir. Nitekim destan üzerinde çalışma yapanların ortak görüşleri "Destanın dil, savaş tekniği ve mâtencilik bakımlarından Ruslar üzerindeki Kuman-Türk tesirlerini göstermesi itibarıyla belge değerinin büyük olduğudur"¹⁹. Bu ifadeden hareket ederek konuyu biraz açmaya çalışacağız. Şöyle ki :

Destanın eski Rusça metninde oldukça fazla eski Türkçe kelime vardır ve N.A.Baskakov, K.G. Menges, S.Y. Malov gibi ilim adamları bu konu üzerinde bir hayli çalışmışlardır. Ancak O.Süleymanov eserinde bu konu üzerinde yeni görüşler ortaya atmış ve bu görüşler Rusya'da destana karşı olan bakış açısında önemli değişikliklerin meydana gelmesine yol açmıştır. Nitekim O. Süleymanov daha önce bir çok dilci ve tarihçi tarafından incelenmiş olan eski Türkçe kökenli kelimeler üzerindeki çalışmaları eleştirerek kendisi bu kelimelerin büyük bir çoğunluğuna yeni bir yorum getirmiş ve

¹⁷ A.İ.Turgeneva-V.A.Jukovskiy, *İroiçeskaya Pesn o Pohode na Polovtsov Udelnoago Kn-yazy Novagoroda-Severskago İgorya Svyatoslaviça*, Moskva 1800; Destan'da geçen şahıs, ve yer isimleri ile mitolojik bilgilerin tam karşılıkları A.Aykut'un çalışmasında verildiği için biz burada bunlara değinmedik. Bk. Aykut, "İgor Destanı" Üzerine, *Türk Dili*, s. 308.

¹⁸ Süleymanov, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁹ Aykut, *a.g.m.*, s. 308.

eski Türk kökenli kelimeleri “nevidımiye Türkizmi” olarak adlandırmıştır⁵⁰. Nitekim Süleymanov “*Gizli Türkizimler*” başlığı altında : “Destanı XVI. yüzyılda istinsah eden müstensih orijinal nüshada tanıdığı ve bildiğini zannettiği kelimeleri kendi kopyasının içerisine doğruluğuna ve gramere uyup uymadığına bakmaksızın yerleştirmiştir” demektedir. Bu kelimelerden bazıları şunlardır : *Yaruka, yapınca, ortma, oksamet, horuğu, goga, koşsey, kogan, nogota, katora, kromala*. Yine müellifin diyalektinde birkaç Türkçe asıllı kelime vardır. Mesela: Pripeşali/ prepişali /- bitçiler, biç ; Rasuşas- sepetlemek, etrafa dağıtmak, “uş : “uç” dan gelmektedir; Rusça metinde Türkçe ifadeler vardır : Plesen : Bilirsen, Debr Kisan : Demir Kisan/Pranga⁵¹. Ç. Efendiyeva’da makalesinde hem İgor destanı üzerinde daha önce yapılan çalışmalarla tespit edilen eski Türkçe kökenli kelimeleri vermekte hem de daha önce verilmeyen bazı yeni kelimeler üzerinde durmaktadır. Ç. Efendiyeva İgor Destanında geçen kelimeleri 5 gruba ayırmaktadır⁵². Destanda toplam 64 eski Türkçe kelime vardır. Bunlardan bazıları şunlardır : *katora “taruşma” ; koşey : “göçebe” ; kuren : “bir ev çeşidi” ; telega : “atlı araba” ; Koja : “deri” ; div : “dev” ; Nogata : “kuruş” ; Jemçug : “inci” ; Kağan : “Kağan” gibi⁵³.*

Bugüne kadar destanın Kuman-Kıpçakların tarihi açısından da ne kadar önemli olduğu konusuna bilim adamları gereken hassasiyeti göstermemişler sadece yukarıda da söylediğimiz gibi “dil, savaş tekniği ve madencilik bakımlarından” bir etkileri olduğunu söylemişlerdir. Ancak unutulmuş bir gerçek vardır ki o da destanın metninden de anlaşıldığı üzere Kumanların, Ruslar için Tanrı’nın kendilerine verdiği “**en büyük ceza**” olarak

⁵⁰ O. Süleymanov’a göre “gizli” eski Türk kökenli kelimelerden bazıları şunlardır : pogamy “murdar, melun”, “yaz : gerçeklik”; “son : uyku”; “tavariş : arkadaş”; yazık : bozkuçru”; “karandaş : kurşunkalem” gibi. Bk. Süleymanov, *a.g.e.*, s. 78.; Süleymanov’ın bu görüşleri A.Kuzmin, L.Dmitriyev, D.Lihaçov gibi Rus ilim adamları tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.

⁵¹ Süleymanov, *a.g.e.*, s. 46, 52, 78.

⁵² Ç.Efendiyeva bu 5 grubu şu şekilde açıklamaktadır : 1) Onomastik birimler : Antonimler (7), etnonimler (11), toponimler (7);
2) İnsanla ilgili kelime hazinesi (2);
3) Bina ve Ev ile ilgili kelime hazinesi (5);
4) Tabiat olayları (3), hayvan (9) ve bitki (1) dünyası ile ilgili kelime hazinesi;
5) Sosyal terminoloji (ticari terimler (2), töre ve örfe ilgili kelimeler (3), askeri kelimeler (9) ve sosyal terimler (6) olarak verilmektedir. Bk. *a.g.m.*, s. 58.

⁵³ Efendiyeva, *a.g.m.*, s.47-57 arasında destanda verilen kelimeler daha ayrıntılı verilmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. F.Y. Korş, Turetskiye elementi v yazıke “Slova Polku İgoreve”, *İzvestiya Otdela Russkogo Yazıka i Slovennosti*, T.9, kniga 1, Sank-Peterburg, 1906; S.Y.Malov, Tyurkizmi v yazıke “Slova o Polku İgoreve”, *Otdel Literaturı i Yazıka İzvestiya An SSR, “Nauka” 1, T.5, Moskva, 1964.*

görülmeleridir. Bu destan yüzünden Kumanlar, Ruslar için çok tehlikeli ve yenilmesi güç bir düşman olarak görülmüşlerdir. Gerçekten de gerek Rus Yıllıklarını yazan yıllık yazarları, gerek Rus tarihçileri Kuman-Rus münâsebetlerinin bu yıllarını yani 1054 ile 1250 yılları arasını “**bozkırla mücadele**” başlığı altında vermişlerdir. Ayrıca Kumanlar bu destanla hem Rus tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuşlar hem de o dönem içerisinde Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan diğer Türk kavimlerine (Hazar, Peçenek, Uz) nasip olmayan bir şekilde farkına varmadan kahramanlık, cesaret ve yiğitliklerinin **ebedi ve edebi** bir tarzla gelecek nesillere aktarılmasını sağlamışlardır.

Kumanlar Ruslar tarafından en büyük tehlike olarak görülürlerken aynı zamanda en önemli askeri destek olarak da görülmüşlerdir. Nitekim bu savaş sırasında Kuman başbuğları Konçak ve Gzak’ın oynadıkları rol ve savaş taktiği de Kumanların nasıl bir askerî nizama sahip olduklarını göstermektedir. Bu taktik Türk Kültür tarihinde yani askeri tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Konçak ve Gzak gerek destanın kendisinin, gerekse yıllıkların verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere **Turan Taktiği**’ni uygulamışlardır ki bu taktiğin mahiyeti kısaca şöyledir : Büyük bir kısmı okçu süvari birliklerden kurulu Türk savaş birlikleri atın yardımı ile sağlanan sürat sayesinde ağır hareketli ve sıkı saflar halinde kütle muharebesi yapan düşman ordusu karşısında üstünlük sağlıyordu. Bu taktiği uygulamak için ordularını daima taarruz esasına göre düzenleyen ve eğiten Türklerin savaşta en belirgin özellikleri, düşman cephesinde şaşkınlık yaratan “*baskın*” şeklindeki taarruzlarıdır. Bu taarruzlar Türk ordularının en büyük avantajları idi. Bu savaş usulünün iki önemli özelliği vardı : Sahte ric’at ve pusu. Yani kaçıyor gibi geri çekilerek düşmanı çembere almak üzere, pusu kurulan yere kadar çekmek. Bu savaş taktiğine *Turan Taktiği* veya *Kurt oyunu* denilmiştir. Yine bu destandan Türklerin uyguladığını bildiğimiz bir stratejiyi de Kumanların uyguladığını görüyoruz : *Keşif seferler (yelme) ve yıpratma savaşları*⁵⁴. Nitekim İgor’un öncü birlikleri Kuman öncü birliklerini görünce geri dönmüşler ve “onların askerlerinin hepsi üniformalı yani savaşa hazır” demişlerdir ki, Yıllığın verdiği bu bilgiden biz Kumanlar’ın da keşif yapmak

⁵⁴ İ.Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, İstanbul, 1997, s. 286.

üzere öncü muhafız birliklerini gönderdiklerini görüyoruz. Ayrıca Ruslar'ın da öncü birliklere sahip olmaları yine Türklerden aldıkları bir sistemdir⁵⁵.

İgor destanının Kuman kızlarının güzelliklerini gözler önüne sermesi açısından da ayrı bir önemi vardır. Nitekim Kuman kızlarının güzel oldukları destanda "güzel Kuman kızları" denilerek özellikle vurgulanmaktadır. Nitekim bu devir İslam kaynaklarında da Kuman kızlarının güzelliklerinden bahsedilmesi kaynakların ışığı altında Kuman kızlarının tescilli güzeller olduklarını göstermeye kâfidir⁵⁶. Nitekim İgor Svyatoslaviç'in oğlu Vladimir İgoreviç 1185 tarihindeki bu savaşta Kumanların eline esir düşmüş ve babası İgor'un kaçarak kurtulmasından sonra Konçak'ın güzel kızı ile evlenmiştir.

Bu destanda yine Kumanlara ait bazı şahıs isimlerini görüyoruz. Bu şahıs isimlerinin taşıdıkları anlamlar bize Kumanlar'ın çocuklarına isim verirken neye dikkat ettikleri hakkında da bir bilgi vermektedir. Kobyak, Konçak, Gza-Gzak, Şarukan⁵⁷ destanda gördüğümüz Kuman isimleridir.

Yukarıda söylediğimiz İgor Svyatoslaviç'in oğlu Vladimir İgoreviç'in Konçak'ın güzel kızı ile evlenmesi sadece onun güzelliğinden kaynaklanmamıştır. Bu durumun bir de siyasî yönü vardır. Bu evlenme ile Ruslar, aynı zamanda kendilerine akraba olan Konçak'ın dünürü İgor'a karşı olumsuz bir hareketin içerisinde yer almamasını sağlamışlardır. Nitekim savaştan sonra Gzak kararlı ve şiddet yanlısı bir tutum sergileyerek Ruslar'ın üzerine gidilmesinde ısrar etmiş ancak Konçak'ı ikna edememiştir.

Kazlar ve kuğu kuşları eski Rus folklorunda kötü motiflerdir. Destanda Ruslar şahin, göçebe ve bozkırlılar yani Kumanlar kazla karşılaştırılmışlardır. Nitekim destanı kopya eden müstensih Kumanlar'a ait her şeyi "kaz"a benzetmektedir. Ayrıca kuğu benzetmesi de vardır⁵⁸. Yine destanda bozkurt

⁵⁵ Kiev Rusyası'nın teşekkül aşamasında bu coğrafyada yaşayan Hazarlar'ın Ruslar üzerindeki etkisi büyüktür. Nitekim Ruslar bu öncü birlik gönderme stratejisini Hazarlardan alıp uygulamışlardır. Ruslar öncü birlik olarak da genellikle bir Türk kavmi olan Kara-Kalpıkları kullanmışlardır. Kara-Kalpıklar Peçenek, Berendi, Uz gibi Türk kavimlerinin bakiyelerinden oluşmuşlardır. Ruslar onlara Çernıye Klobuki : Kara-Kalpıklar demişlerdir. Kara-Kalpıklar'ın Rus tarihindeki önemleri hakkında bk. A. D. Rasovskiy, "O Roli Çernih Klobukov v İstorii Drevney Rusi", *Seminarium Kondakovianum I*, Prag 1927, (Türk. Terc., H. Ortekin, Eski Rus Tarihinde Kara-Kalpıkların Rolü), Ülkü, C.X, sa. 57, Ankara, 1937, s. 248-258.

⁵⁶ R.Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara,1995.

⁵⁷ Bu isimlerin anlamları hakkında bk. M.Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri", *İ.Ü.Ed.Fak.Tarih Dergisi*, S. 39, s. 180-212; bu isimlerden Kobyak : "büyük köpek"; Konçak : "dizlik"; Gzak : "kuzu ve göz lekesi"; Şarukan'da "sarağan adındaki bir balık" anlamlarına gelmektedir.

⁵⁸ Destan'daki doğa tasvirleri ve hayvanlar hakkında bk. G.B. Sumarovok, *Kto Yes't Kto "v Slove o Polku Igoreve"*, Moskva,1983.

motifinin de sık sık kullanıldığını görüyoruz. Bilindiği gibi bozkurt Türk destan ve efsanelerinin de ayrılmaz bir parçasıdır. Kaynaklarda Kumanların daima bozkurtun yardımına başvurduklarına dair bilgiler vardır⁵⁹. Destanda bozkurt motifinin Ruslar'a ait gösterilmesi bu motifin Ruslar'a Kumanlardan geçtiğini açıkça göstermektedir⁶⁰.

Destanda Kuman başbuğu Konçak bir köle olarak görülmektedir. Ancak ne yazık ki kendilerini yani Rusları efendi olarak yansıtan destan yazarı hiç farkına varmadan kendi içinde bir ikilem içine düşmüştür. Zira köle olarak görülen Konçak, efendisi İgor'u esir almayı başarmıştır. Nasıl oluyor da bir köle efendisini esir alabiliyordu?

Kumanların zaferden sonra Rus topraklarını vergiye bağladıklarını ve her evden bir sincap kürkünü vergi olarak aldıklarını görüyoruz ki bu da Rusların Kumanlara tabi olduklarını açıkça göstermektedir. Yani bu dönemde Ruslar üzerindeki siyasi nüfuz Kumanların olmuştur. Bu tabilik Kumanların iktisadi yönden de oldukça güçlenmelerine sebep olmuştur. Ayrıca sürekli savaşlar sonucunda Ruslardan aldıkları ganimetlerle de oldukça zenginleşmişlerdir.

Türk kültüründe hakimiyet ve hürriyetin sembolü olan beyaz sancak, kırmızı bayrak ve al renkli tuğun⁶¹ da Kumanlardan Ruslara geçtiğini görüyoruz. Zira destanda görüldüğü üzere beyaz sancak, kırmızı bayrak ve al renkli tuğ Ruslara ait olarak verilmiştir.

Yine kuman ordusunda çelik ok ve mızrakların bulunması, miğfer ve kılıçların olması madencilikte ve dolayısı ile savaş aletlerinde ne kadar ileri olduklarını göstermektedir. Ayrıca bilindiği üzere ok, mızrak ve kılıç hücum silahlarıdır. Bu da bize yukarıda bahsettiğimiz gibi Kumanların savunmadan ziyade hücumla ağırlıklı bir savaş taktiği uyguladıklarını göstermektedir.

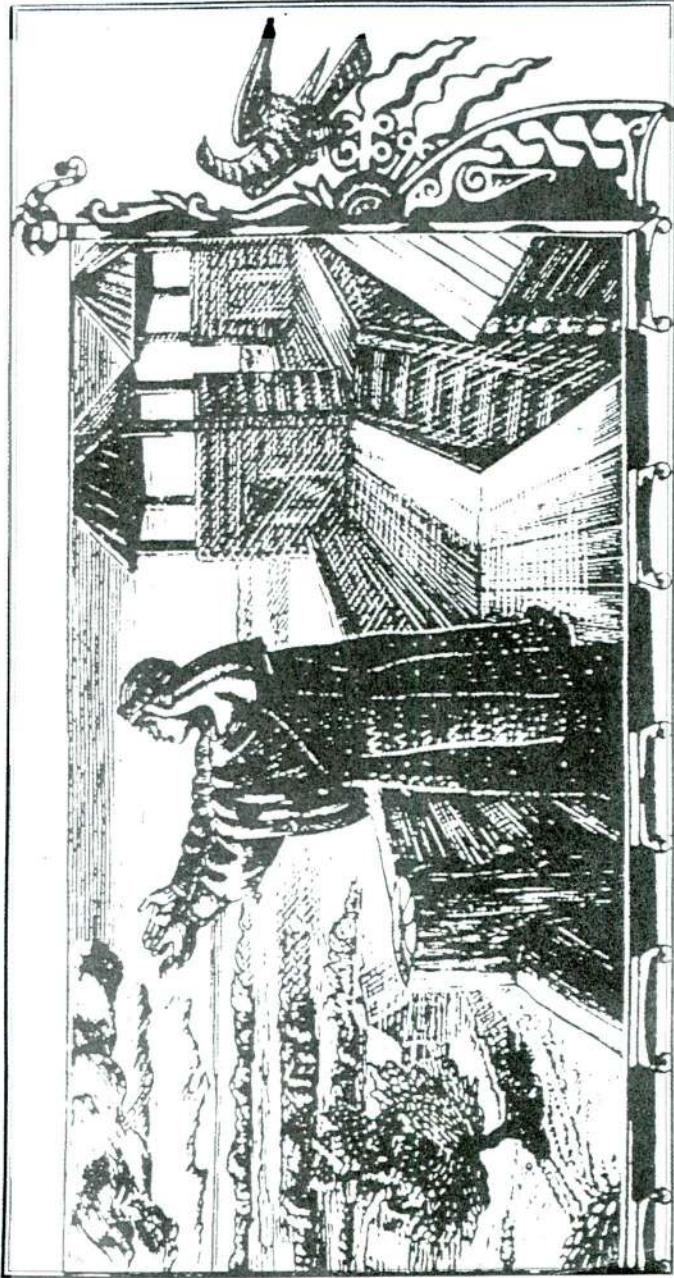
Netice olarak destan yazarı tarafından devamlı hakir görülen ve aşağılanan Kumanlar, hem 1185 yılında kazandıkları bu zaferle Ruslara iyi bir ders vermişler hem de destan yazarına kendisinin bile farkına varmadan onları ebedileştirecek bir destanı yazma fırsatını sunmuşlardır ki bu da onların ne kadar zeki ve akıllı olduklarını göstermeye kâfidir.

⁵⁹ L.Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara, 1991, s.139; İ.Kafesoğlu, a.g.e., s.332.

⁶⁰ Bozkurt'un Türk destan ve efsanelerindeki yeri ve önemi hakkında bk. B.Ögel, *Türk Mitolojisi I*, T.T.K. Yay., Ankara, 1993.

⁶¹ Türklerde kullanılan bayrak ve tuğların renkleri ile ne ifade ettikleri hakkında bk. B.Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, K.B.Yay., Ankara, 1991, C.VI.

İgor Destanı'na Ait Bir Minyatür

İğor Destanı'na Ait Bir Minyatür

İgor Destanı'na Ait Bir Minyatür (Radzivilov Yıllığı'ndan)

Muallâ Uydu Yücel

